

BIU Cujas

BIU Cujas

BIBLIOTECAS CUIAS

PARIS

4
IOHANNIS
BORCHOLTEN
ICTI. CLARISSIMI
ET ACADEMIAE IV-
læ quondam Ordinarij.

Commentaria.

In insignem & utilissimum
n. titulum
DE COMPENSATIO-
NIBVS

Nunc primum edita

STATIO BORCHOLTEN
Rostochiensi I.V.Doctore & Academiæ
Iuliæ professore,

Cum priuilegio Sacra Cesaria Maiestatis
ad annos quindecim.
HELMSTADII
Impensis Heredum Ludolphi Brandes.
Anno cl. I. 1. IV C.

BIU Cujas

DOMINIS
CONSVLIBVS ET SE-
NATORIBVS CIVITATIS
HELMSTADIENSIS.
amicis meis S.

 Vr vos compellem,
viri prudentes, hanc
causam habeo, quod
parens meus piæ memoriæ,
cuius hoc opus primam nunc
lucem aspicit, apud vosvixit
per annos non paucos, & ita
vixit, vt non solum vestrum
non offendiceret quenquam,
sed etiam omnes uno amoris
amicitiæ & officij vinculo sibi
coniungeret ac deuinciret?
Namq; & à vobis magnissæpè
A 2 ornari

ornari solebat beneficijs, quorum nec manes ipsius pios oblitos esse planè mihi persuadeo, quibus & vos fauetis adhuc ipsissimi? Hoc vel inde colligo quod me nec amore vestro nec benevolentia indignum censetis. Quare ego homo non sim, si vestram nō agnoscam humanitatem, necesse est, quam agnosco lubens gratoq; animo, & ut meis qualibuscunq; officijs eam recompensare possim, id ago & agā sedulò. Hanc ob causam ipsam hunc quem præsentem videtis patrium commentarium, amoris & obseruantiae signum, vobis offero,
dedi-

dedico, consecro, obnixè ro-
gans vt eum benignâ fronte
accipietis, parentis mei reli-
quias ametis, meq; vestrâ a-
micitiâ & fauore dignum cen-
seatis. Hoc quia mihi planè de
vobis polliceor, vestrâ huma-
nitate confisus, nō addo nunc
plura, sed vestram Rempub.
vosq; omnes & singulos, Dei
omnipotentis protectioni cō-
mendo. Valete. Ex Musæo
in Inclytâ IV LIA 28. Februa-
rij. Anno. 96.

V. Obseruantissimus

Statius Borcholten I. V. D. &
Academiæ Iuliæ professor
publicus.

A 3 IN CLA-

IN CLARISSIMVM
GERMANIAE IVRIS.
consultum.

IOANNEM BORCHOLTEM,
Epigrammata anagram-
matica,

I.

IOANNES BORCHOLENVS.
LAVS IN BONO COR TENES.

LAUS pietas, virtus tibi laus, doctrinaq;
laus est:

INq; BONO quod COR triplice gran-
de TENES.

O rias alma boni ! quid IANE beatius
illa

Sanctius aut poterat nobiliusq; dari ?

Nicolaus Reusnerus, S. Palatij
comes, & in Salana
Antecessor.

IOAN-

2.

IOHANNES BORCHOLTEN.
EN LABOR ET HINC HONOS.

DVM iuris nodos & legum enigmata
soluis
Sulpitio atque ipso non minor AEmitio,
EN LABOR immensus te vir præclare fa-
tigat,
Immortalis ET HINC est tibi partus
HONOS.

Martinus Chemnitius ICtus,
& Duci Pomeran. à
consilijs.

A 4

IOAN-

3.
IOANNES BORCHOLTEN.
EN NOBIS LAC ET HONOR.

JAC alit infantes : honor assi-
gnatur adultis:
Viveat neutro vita ca-
rere potest.
Et voce & calamo informans iuuenesque
virosque,
Omnibus EN NOBIS LACES ET
almus HONOR.

Henricus Meibomius, Poëta
Cæsarius & in Iulia Pro-
fessor.

ALIVD

ALIVD AB EODEM
scriptum Memoriæ

IOANNIS BORCHOLTEN
ICti. CL.

 Rgo iterum lumen, quo non il-
lustrius ullum
Impositum Elmanis pro-
micuit cathedris:

Quod fulgore suo radiantia sidera vicit:
Quod noctis dubias dissoluit tenebras:
Vnde minora suā repetebant lumina lucē:
Quod multorum operas iuuit, & auxie
opes.

Qualis ad Oceani scopulos Syrtesue dolosas
Stat Pharos, & nautis lampade mon-
strat iter:

Hoc, inquam, lumen cœlesti somite plenū,
Flatibus insani turbinis occubuit.
Heu cathedram infelicem! heu pulpita de-
ploranda?

Vester honos, vestrum ehen diadema
iacet!

A 5 Insur-

*Insurgunt tenebrae & tempestas nigra pro-
pinquat:*

*Obnubet nitidam fors etiam umbra
diem.*

*Ni lucis sator aetherius, fulgore corusco
Irradians viduas clarificer cathedras.
Ni PATRIAEC PATER eximus vacua a-
eria lustret;*

*Extinctæ aequalē substituāq; faci
Fata virumq; velint eu verò, ô nobile lu-
men*

*Syodus olympiacis ignibus adde no-
uum.*

*Non prius absistes iubar orbi ostendere pu-
rum:*

*Quām vultus Titan occulae aurica-
mos.*

De eodem,

Patria, stirps, animus, prouincia, vita
labores,
Si quem nobilitant, nabilis ipse
sui.

Non

*Non tamen inflarunt me hac singula, iun-
ctaue: cessit,
Quique mihi nollet cedere; nema
fuit.*

ALIVD.

*I*ncipe formidare necem Dijs proxima
virtus,
*Qui virtute omnes vicerat, ecce ia-
cer.*

DE IO-

DE IOANNE BORCHOL
TEN Viro & IC. clariss.

In Statio F. γνησίω Rediuiuo.
Elegeidion.

TOBIAE SCVLTETI OSSITI.
ENSIS HERMVNDVRI.

ORTA graui Inuidiae stimulo
percussa; Themistos
Vndiq_s fortuna crescere
Regna bona:
Qua potis est, it quassatum
magna illa furore,

Et proceres tanti deiciz Imperij.
Iamq_s Hotomannus obit: iacet & Cuiacis
virtus:

Donelli claret funere Sandapila,
Tandem etiam, heu facinus! Patriæ Ger-
manidos illa

Gloria Borcholtus sorte pari occubuit.
Elmanæ fleuere virum: nec Iulia luctum
Dissimulat: que post, victa dolore, Dice,
Maxima que sacri præses cluit vndiq_s Iuris,
Alloquitur: Suboles indubitata Iouis;

Qui

Quò tua Maiestas, qua te 2010 orbe manebat.

*Quo Regni vires heu recidere Tui !
Te contrà, contraq; Tuos, iniuria nostri
Mors Generis, nullo vindice, tanta pa-
test !*

*Si Te nulla mouet reliquum iactura viro-
rum:*

*Borcholtum saltim à Morte reposce
Meum,*

*Dixerat: Huic placido responderet pectore
Diua.*

*Pessima noctisata nota mihi ausa Dei:
Sed vanilla tamen: manet aeternumq; ma-
nebit*

*Vita viris, per quos Gloria nostra vigeat.
Illa quidem optata conata est soluere vi-
tam:*

*In cassum: affecti corporis exsuiias
Transtulit in melius, Genio viuente per
illos*

*Librorum fætus & monumento animi.
Nec de Borcholio quidquam mihi pessima
ademit:*

*Qui, quantus, quantus corpore & in-
genio.*

In

*In Nato viuit: quem nunc felicibus ali
Per populos patrio fama labore vehit.
Dixerat ex illo pacata est Iulia: que nunc
Conciet in laudes totum Helicona
vias.*

*O Anime, Iuuenis, non ultima portio no-
stre,*

*Fulgida Legalis gemma sodalitij.
Tu facis, vt vexare putem fata illa volu-
cris,*

*Quæ Pater ipsa sibi est: Progeniesq;
sibi.*

*Salve etiam atq; etiam; Pater in Te à fun-
re viuat!*

*Tuq; itidem viuas in patre perpetu-
um!*

DE COM-

BIU Cujas

BIU Cujas

DE COMPENSATIO- NIBVS.

Hic titulo de Compensationibus respondet in Codice titulus 31. libri quarti Codicis, qui similiter de compensationibus inscribitur. Capita autem de quibus hic agitur, haec sunt. Primum traditur definitio compensationis. Deinde ostenditur quarum rerum fiat compensatio. Tertio, quomodo fiat compensatio. Quarto quando fiat. Quinto hic docetur quod non solum in rebus priuatorum, verum etiam in causis fisci compensatio locum habeat. Tandem et

B ultimo

ultimo loco agitur de vi & effe-
ctu compensationis. De his igitur
capitibus Deo iuuante, ordine di-
cemus, ijsq; explicatis, totius titu-
li explicationem habebitis.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit compensatio.

1. A definitionibus rerum ordiendū est.
2. Compensatio quid sit.
3. Debitum & creditum variè in Iure dicitur.
4. Propriissima horum verborum significatio ostenditur & probatur.
5. Explicatur l. incendum C. si cert. pe-
tatur.
6. Debitor pecunia mutua casum fortui-
rum prestare tenetur.
7. Proponitur vera sententia l. s. s. is.
quog; ff. De obligat. & Action.
8. Propria creditoris & debitoris signifi-
catio quānam sit
9. Com-

QVID SIT COMPENS.

3

9. Communiter & latè quis dicatur cre-
ditor itemq; debitor.
10. Quomodo debitum & creditum in
compensationis definitione acci-
piatur.
11. Naturalia debita etiam compensan-
tur.
12. Debendi verbum quid in definitione
actionis significet.
13. Verba hæc, inter se, ad quid respici-
ant in definitione compensationis.
14. Contribuere significat conferre.
15. Compensatio alias dicitur pensatio.
16. Explicatur l. quæcunq; ff. de obliga-
tionib. & Actionibus qua cum de-
finitione compensationis pugnare
videtur.
17. Perimere quid sit.
18. Exceptio Velleiani naturalem & ci-
uilem obligationem simul tollit.
19. Quomodo intelligendum sit, quod di-
citur, in mulierem intercedentem
actionem petitionemq; non esse.
20. Indebitum non est quod saltem natu-
ra debetur.

B 2

21. Ex-

CAPVT I.

4. 21. Excep^tio pacti conuenti naturalem & ciuilem obligationem perimit.
22. Pacta exceptionem pariunt.
23. Explicatur l. qui exceptionem s. fin. ff. de condic^t. indeb.
24. Excep^tio Iuris iurandi omnem obligationem tollit & perimit.
25. Explicatur l. fin. ff. de iure iur.
26. Excep^tio dolii & excep^tio quod metus causa peremptoriae sunt.
27. Quaedam exceptiones ciuilem tantum obligationem perimunt, naturalem non item.
28. Excep^tio Macedoniani ciuilem obligationem solummodo tollit.
29. Filius famil. mutuam accipiens pecuniam naturaliter & ciuiliter obligatur.
30. Excep^tio rei iudicatae ciuilem obligationem tantum tollit.
31. L. Julianus ff. de condic^t. indeb. explicatur.
32. Excep^tio inopie, quam maritus habet, ciuilem tantum obligationem tollit.

33. Etiam

QVID SIT COMPENS. s

33. Etiam filiis datur exceptio inopiae, quam maritus habet.
 34. Socius a socio conuenius habet exceptionem inopie.
 35. Omnes qui exceptionem inopie habent naturaliter obligati manent.
 36. Qui ex donatione conuenit in id tantum quod facere potest condemnatur.
 37. Dissoluitur argumentum quo probari videtur, definitionem compensationis esse angustiorem suo definitio.
 38. Paria delicta mutua compensatione tolluntur.
 39. Compensationis verbum non uno modo in Iure accipitur.
 40. Justinianus retentionum genera sustulit.
 41. Justinianus non sustulit compensations, que fiunt ob res donatas & amotas & impensas.
 42. Compensationis impropriè ad delicta pertinet.
 43. Compensationis verbum sumitur

- quoque pro imputatione.
44. Compensatio interdum significat curiuscum emolumentii perceptio-nem.
45. Compensatio etiam deductionem significat.
46. Explicatur l. 2. C. de compensationi-bus, qua probari videtur, natura-lia debita non compensari.
47. Explicatur l. penult. C. de condic-t. indeb.
48. In alternatiuis electio est rei sine promissoris.
49. Indebitum solutum ex parte accipi-entis sit natura debitum.
50. Dissoluitur aliud argumentum quo probari posset, naturalia debita non compensari.
51. Dissoluitur aliud argumentum e-iusdem generis.
52. Pupillus locupletior factus rectè sol-uit.
53. Quod pupillus, locupletior factus, de-bet, rectè compensatur.
54. Aliud argumentum contra defini-tionem

*tionem compensationis prolatum
dissoluitur.*

55. *In pupillum datur actio, non ex obli-
gatione, sed ex rescripto Domini Pij-*

56. *Aliud argumentum dissoluitur, quo
probatur, naturalia debita non
compensari.*

57. *Aliud in eandem sententiam produ-
ctum argumentum dissoluitur.*

 Vemadmodum Tribonianus, Theophilus, Dorothaeus, & reliqui Pandectarum compilatores, in multis Iuris partibus definitionem primo loco posuerunt. l. i. de iustit. & iure. l. i. de legibus l. i. qui satisda. cogan. l. i. de in ius vocan. l. i. de pactis. l. i. de procur. l. i. de dolo malo. l. i. de capite minutis, memores eius, quod lati- nae eloquentiae parens Cicero mo- net, omnem quæ à ratione aliqua suscipitur de re institutionem, à de- finitione debere proficisci. Cicero

- in i. Offic. Ita idem ab ijs factum est in hoc titulo nostro. Nam in initio tituli definitionem compensationis retulerunt ex Modestini libro 6. Pandectarum, his verbis :
- 2 Compensatio est debiti & crediti inter se contributio. l.i.h.t. nostro. Huius definitionis singula verba explicabimus. Argu. l. i. de rebus creditis. Facit Modestinus debiti & crediti mentionem, relatiuè & correlatiuè. Debitor enim & creditor relatiua sunt & correlatiua, sicuti pater & filius, præceptor & discipulus.
- 3 debitum autem & creditum, non uno modo dicitur. Interdum nomen debiti itemq; crediti propriissimè sumitur, interdum propriè, quandoq; communiter, siue ut Græci Interpretes dicunt *idiotatōs*,
- 4 *idiaw* & *Koivōs*. *Idiotatōs*, siue propriissimè debitum & creditum de mutua pecunia dicitur, & propriissimè debitores sunt, qui mutuam pecuniam debent. Creditores quibus mutua

mutua pecunia debetur. Intelligitur hoc ex l. creditores, in fin. de verb. signific. vbi ICtus inquit; si non sit mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur. His verbis, si non sit mutua pecunia &c. ostedit propriissimè creditores appellari qui pecuniam mutuam crediderunt. Idem apertius ostenditur in l. sequenti: Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniā crediderunt, sed omnes quibus ex qualibet caussa debetur. Nota quod ICtus inquit non hi tantum; his verbis inuit propriissimè creditores esse qui pecuniam crediderunt. Idem docet ICtus in l. omnem, de iudicijs, cum inquit: Omnem obligationem pro contractu habendam existimandum est, ut vbi cunq; aliquis obligetur, & contrahi videatur, quamvis non ex crediti caussa debeat. Postremis verbis ICtus significat propriissimè creditores

B 5 esse

esse, quibus ex crediti causa debetur, hoc est, qui pecuniam mutuam crediderunt. Sic Iustinianus Imperator, in Nouellæ constitutione quarta circa finem docet, propriissimè creditores esse, qui pecuniam mutuam dederunt. Creditorem inquit veteres secuti leges constituiimus, quicunque actionem contra aliquem habere potest, etsi non mutuum contractum, sed aliud genus contractus subsistat. Nota hæc verba, etsi non mutuum contractum, quibus Imperator apertè ostendit, creditores propriissimè esse qui mutuum contrahunt. Ita etiam Constantinus Harmenopoulos tradidit. lib. 3. epit. Iuris tit. 5. τὸ δανεῖσθαι γέγονε ὄνομα, η σωμῆται ναὶ η τὰν πολλῶν γλῶσσα ὡς ἐπιό τοὺν ἐπι τὸν δανειζοντανησὶ δανειζείσι παρα λαμβάνει ναὶ λέγει, id est, debitoris & creditoris nomen, consuetus & communis loquentium usus maxima ex parte de ijs qui mutuo quid

quid dant vel accipiunt dicit atque intelligit. Hoc denique Græcum nomen euidenter ostendit, siquidem Græci creditores *dareis* appellant à *darei* sive *darei* *wug* quod mutuor significat. Sic debitoris 5 nomen propriissimè sumitur pro eo qui mutuam pecuniam debet I. incendium C. si certum petetur. Incendium inquit Imperator ære alieno debitorem non liberat. Hæc lex si generaliter de quovis debitore eam accipias, falsa erit. Nam qui rem depositam accepit, eamque incendio amisit, liberatur, §. præterea, Institut. Quibus modis re contrah. obligat. Liberatur etiā, qui commendato rem accepit, & incendio amisit, quemadmodum Iustinianus docet in Institut. dicto tit. quibusmodis re contrah. oblig. Ex quo perspicuum est in d.l. incendium C. si certum petetur, debitoris nomen generaliter accipi non posse.

posse. Debitor itaq; ibi debitorem
 6 pecuniae mutuae significat, & qui
 mutuam pecuniam accepit, eamq;
 incendio, hoc est, casu aliquo for-
 tuito amisit, non propterea libera-
 tur, cum tamen commodatarius &
 depositarius liberentur, re commo-
 data aut deposita incendio perem-
 pta, cuius diuersi iuris rationem a-
 libi exposui. Eodem modo debi-
 7 toris & creditoris nomen accipitur
 in l. 5. §. 15 quoq; de oblig. & action.
 Ibi Caius de eo loquitur, qui non
 debitum per errorem soluentis ac-
 cepit, & tradit eum obligari quasi
 ex mutui datione & eadem actione
 teneri, qua debitores creditoribus,
 quibus postremis verbis hoc dicit
 Caius, eum qui indebitum accepit,
 teneri certi condicione, sicuti cer-
 ti conditione tenetur debitor, qui
 mutuam pecuniam accepit a credi-
 tore. Debitor itaq; idem & pro-
 priissime loquendo eum significat,
 qui mutuam pecuniam debet. Et
 credi-

creditor illum qui mutuam pecuni-
am credidit. *idiās* & propriè sum- 8
pto vocabulo debitoris & credito-
ris, debtor est, qui ex quocunque
contractu debet. Creditor cui ex
quocunque contractu debetur d. l.
crediteores cum ll. sequentib. de
verbos signific. d.l omnem, de iudi-
cijs, d. Nouella 4. circa finem. l. t.
de rebus creditis. ibi ICtus tradit,
credendi generalem esse applica-
tionem & postea subiicit. Nam cui-
cunque rei assentimur, alienam fi-
dem secuti, mox recepturi quid ex
hoc contractu credere dicimur. De- 9
niq; debitore *καῖνως* siue communi-
ter dicitur, non solum qui ex mutuo
aut quocunque alio contractu de-
bet, verum etiam qui debet ex deli-
cto, & creditor est, non solum cui
debetur ex mutuo alioue quovis
contractu, verum etiam cui debetur
ex delicto l. vt si cui de verbos. si-
gnific. Ibi Vlpian. ICtus inquit:
etsi ex delicto debeatur, mihi vide-
tur pos-

tur posse creditoris loco accipi, verbi gratia: Titius furtum mihi fecit, aut rem meam vi rapuit, vel damnum iniuria mihi dedit, aut affecit me iniuria. His casibus ego creditor sum, & ego debitor, mihiq; in Titiū ex delicto, actio competit, d.

10 l. vt si cui, de verbis. sig. Et cum Modestinus compensationē definit debiti & crediti inter se cōtributionē nomen debiti itemq; crediti ~~nominis~~, siue communiter accipit. Nam siue ex mutuo pecunia debeatur, siue ex quocunq; alio contractu, vel etiā ex delicto, cū alia pecunia quæ vicissim debetur rectè compensatur l. si ambo s. pen. de cōpens. Hoc amplius per debitū & creditū Modestinus intelligit etiā naturale debitū & creditū, quod solo æquitatis naturalis vinculo sustinetur, l. Stichū aut Paphilum, s. naturalis, de solut. (quāuis hoc impropriè debitū & creditū dicatur, vnde inquit Ictus: Licet minus propriè debere dicantur, naturaliter)

raliter debitores per abusionem ita-
men intelligi possunt debitores, &
qui ab his pecuniā recipiunt debi-
tum sibi recepisse, l. fideiussor s. fi-
deiussor, de fideiuls.) Nam etiā na- II
aturalia debita veniunt in compen-
sationē l. etiam h. t. nostro. Ut si tibi
vsuras promittā nudo pacto, tu cre-
ditor es, & ego debitor naturaliter
tantūm, non etiam ciuiliter. Pactum
enim naturalem tantūm obligatio-
nē producit l. 5. s. 1. ibi, ex pacto na-
turaliter debebātur de solutionib⁹.
Ideoq; vsuras petere à me non po-
tes, ex pacti tamē cōuentione folu-
tas potes retinere, & ego eas ut in-
debitas repeterem nō possū. l. 3. C. de
vsuris. Quod si mihi vicissim debere
incipias, poteris compēsare vsuras,
cū eo quod mihi vicissim debes d. l.
et iā h. t. nostro. Deniq; per debitum
hic etiā quod meum est, sed ab alio
possidetur, intelligimus. Nam qui
meum possidet obligatus est mihi.
s. Item si in iudicio, Institu. de ex-
ceptio.

- ceptio. Debitor ergo est, & debi-
tum hoc cum eo quod ego vicissim
debeo, compensari potest, siquidem
compensatio in realibus quoque a-
ctionibus ex constitutione Iusti-
niani locum habet, l.fin. C.de com-
pensat: sicuti inf. latius dicemus:
- 12 Sic cum actio definitur ius perse-
quendi in iudicio quod nobis de-
betur, in titulo de Actio. in Institu.
in prin. & l. nihil aliud, de obligat.
& Actio. Debendi verbum non so-
lum ad actiones personales, sed et
iam ad reales refertur, alias defini-
tio actionis solis personalibus a-
ctionibus conueniret. Et tantum
de prioribus verbis definitionis.
- 13 Per sequentia verba, inter se, non
intelligit Modestinus contrahen-
tes, prout Accursius interpretatur;
quem Azo secutus est, sed ea verba
refert ad praecedentia verba, ad de-
bitum & creditum. Et compensa-
tio est, cum debitum & creditum
- 14 inter se contribuuntur. Contri-
buere

buere significat conferre, quemadmodum ex l. 1. ad l. Rhodiam de iactu intelligitur. Ibi ICtus dicit, si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus sit omnium contributio-ne sarciri debere, quod pro omnibus datum est. Sententia igitur Modestini hæc est: Compensatio est debit & crediti inter se contributio, hoc est, compensatio est, cum quis quod alteri debet, confert cum eo quod sibi vicissim ab eo debetur, & vtrumq; communi calculo subijcit. Verbi gratia: Debeo tibi centum ex mutuo, tu mihi vicissim incipis debere quinquaginta. Hic debitum est & creditum. Et si conferam, quod tibi debeo cum eo quod mihi vicissim debes: Et subijciam vtrunque communi calculo, compensatio inducitur, & fit debit & crediti inter se contributio siue collatio. l.i.h.t. Et qui inuicem creditor idemq; debitor est compensat. I. qui inuicem de condit. indebiti. Aliâs 15

compensationem Icti pensationem
vocant, 1. si conuenerit ut nomen,
de pignor. act. 1. vnum ex familia s.
sed si uno, de legat. 2. 1. viro, soluto
matrim. &c. 1. quod in diem s. i. l. pe-
cuniā h. t. n. Græci ἀντίλογον appell-
16 lant. Huic definitioni eiusq; ex-
plicationi videtur obstare 1. quæ-
cunq; h. t. n. in qua Ictus dicit in co-
penstationem non venire quæcunq;
per exceptionem perimi possunt.
Huiusmodi autē videntur esse ciui-
lia & naturalia debita. Quare dicē-
dū videtur, ciuilia itemq; naturalia
debita in compensationē nō veni-
re. Ad hanc difficultatem tollendā
respondendū est hoc modo. Exce-
ptiones omnes non esse vnius gene-
ris. Aliæ sunt exceptiones, quæ ci-
uilem & naturalem obligationem
tollunt & extinguunt, & de his ex-
ceptionibus loquitur Ictus in d. l.
quæcunq; h. t. n. quemadmodum
verbū perimendi, quo Ictus utitur;
17 satis ostendit. Perimere est tollere,
extin-

extinguere, enecare. Hinc edictum peremptorium, quod perimat disceptationem, nec ultra patiatur aduersarium tergiuersari l. & tertium de iudicijs. Sic in Nouella Valentinianni de præscript. 30. annorū, vocabulū omne, peremptorium dicitur, quod omnia consumit. Huius autē generis est exceptio Scti Velleiani, quæ datur mulieri quæ intercessit pro aliquo. Mulier intercedens pro aliquo obligatur naturaliter & ciuititer, & in eam datur actio. Et quod dicitur in Scto Velleiano in mulierem intercedentem actionem petitionemq; non esse, l. 2. ad Sctum Velleianum, hoc ita accipiendum est, ut cum effectu in eam non sit actio nec petitio. Reuera enim in mulierem datur actio & petitio. Actio, actionem in personam significat, petitio actionem in rem l. actio in personam de oblig. & actio. verūm hæc actio, tollitur opposita exceptione SCti Velleiani, sicque eō

C 2 res re-

res recidit, vt périnde sit ac si actio
& petitio in mulierem quæ inter-
cessit non daretur, Icto Paulo dicen-
te, nihil interesse ipso iure actio-
nem quis non habeat, an per exce-
ptionem infirmetur l. nihil interest
de regul. Iuris. Exceptio verò Sæti
Velleiani non solum tollit ciuilem
obligationem, eamq; excludit, ve-
rum etiam tollit simul, perimit, ex-
tinguit, & enecat naturalem obli-
gationem, qua mulier tenebatur.
Intelligitur hoc ex eo, quod mulier
quæ intercessit pro aliquo, & post-
ea per errorem soluit, solutum
tanquam indebitum potest repe-
re. l. qui exceptione, de condic. in-
deb. quod facere non posset, si na-
turalis obligatio cum ciuili non
20 extingueretur, cum indebitum non
sit quod saltem natura debetur, l. si
non sortem, s. sed si delegatus, ibi,
quia natura debetur, de condic. in-
deb. Quia igitur exceptio Velleia-
na omnem obligationem, qua mu-

lier

lier intercedens tenetur, perimit, idcirco compensari non potest, quod mulier ex intercessione sua debet, cum eo quod sibi inuicem debetur: At si soluit mulier, ipsa compensatione poterit vti, cum soluti repetitionem habeat. Sic exceptio pacti conuenti est ex illarum exceptionum numero quæ naturale in obligationem cum ciuili permunt. Pone: debes mihi centum: Postea fit pactum inter me & te, de non petendo quod debes. Hic ipso iure à me non liberaris: Conuenire namque te possum, ut centum, quæ mihi debes, præstes, s. præterea debitor, Institu. de exceptionib. verum tu conuentus, repellere me a gentem potes, exceptione pacti conuenti. Pacta enim exceptionem pariunt, l. iurisgentium, s. igitur nuda, de pactis, & Prætor pacta seruat. d. l. iurisgentium s. ait prætor, de pactis, datis scilicet exceptionibus, non etiam actionibus;

Idq; s̄epissimè constitutum esse, Imperatores rescripsérunt, in l. 5. C. de contrahenda stipul. Exceptio verò pacti conuenti ciuilem & naturalē obligationem perimit; quemadmodū ex eo intelligitur, quod qui habet exceptionē pacti conuenti, solutum per errorem potest repetrere d.l. qui exceptionē, s. fi. de condic. indeb. Ibi, de patrono & liberto agitur: Libertus operas patrono suo natura debet. l. si non sorte s. liber. tus, de condic. indeb. Patron⁹ pact⁹ est cū liberto, ne operæ ab eo petantur. Quicquid, inquit Ictus, solutum fuerit à liberto, repeti poterit d. l. qui exceptionem, s. fin. de condic. indebiti. Et quamuis Ictus ibide patrono loquitur, qui pactus est cū liberto ne operæ ab eo petantur, tam idem intelligendum est de creditore qui pactus est cum debitore ne debitum ab eo peteretur. Exceptio enim pacti conuenti omnem obligationem tollit, ideoq; perem.

23

gitur: Libertus operas patrono suo natura debet. l. si non sorte s. liber. tus, de condic. indeb. Patron⁹ pact⁹ est cū liberto, ne operæ ab eo petantur. Quicquid, inquit Ictus, solutum fuerit à liberto, repeti poterit d. l. qui exceptionem, s. fin. de condic. indebiti. Et quamuis Ictus ibide patrono loquitur, qui pactus est cū liberto ne operæ ab eo petantur, tam idem intelligendum est de creditore qui pactus est cum debitore ne debitum ab eo peteretur. Exceptio enim pacti conuenti omnem obligationem tollit, ideoq; perem.
pto-

ptoria dicitur in s. appellantur, Institu. de except. Si igitur mihi centum debeas, & ego tibi vicissim centum habeam, sed habeam exceptionem pacti conuenti, de non petendo, non fiet compensatio eius, quod tibi debeo, cum illo quod tu mihi debes. Nam te agentem exceptione pacti conuenti repellere possum, eaque exceptio peremptoria est, & naturalem obligacionem cum ciuili extinguit. Ideoque quod tibi debeo in cōpēsationē nō veniet, d.l. quæcunq; h.t.n. sed ego solutū repetere & cōpensare possū. Sic exceptio Iurisiurandi omnē ob-²⁴
ligationē perimit, tollit, extinguit. Pone, lis est inter me & te de debito aliquo pecuniario: Ego affirmo te mihi centū debere, tu negas: Defero ergo tibi iusjurandū, ut iures te dare non oportere: Iurasti; Adhuc inquit Imperator obligatus perma-nes, in s. æq; si debitor. Instit. de ex-cept. verū si cōueniaris à me, habes

exceptionem Iurisiurandi, eaq; exceptio perimit quoque naturalem obligationem, & ob id soluta pecunia repeti poterit: l. fin. de iureiurando. Ibi Ictus de pupillo loquitur, qui negauit, se mutuam pecuniam accepisse, & docet, si inter creditorem & pupillum conuerit, vt ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset, naturalem obligationem tolli, si pupillus iurauerit, dare se nō oportere, & ob id solutam pecuniam repeti posse. Et quod de pupillo ibi dicitur, idē intelligendum est de quolibet alio debitore, qui delato iureiurando iurauit, sed dare non oportere. Ita enim traditum est generaliter, in l. si quis cum debitore, cum l. sequenti, de iureiurando. Ibi ei qui iurauit, exceptio iurisiurandi datur, & si soluit solutum repetere potest, nō alia ratione quàm quod ciuilis & naturalis obligatio per exceptionē iurisiurandi tollitur & extinguitur.

Deniq;

Deniq; ad exceptiones, quæ naturalem obligationem perimunt, referenda est exceptio doli mali, & exceptio quod metus caussa s. appellantur Institu. de exceptio. Ibi vtraque exceptio peremptoria appellatur, & exceptioni pacti conuenti comparatur. Ideoq; si quid debeatur, quod per exceptionem iurisiurandi, doli mali, aut quod metus caussa, perimi potest, id in compensationem non veniet d. l. quæcunq; h. t. n. Aliæ sunt exceptiones quæ ciuilem quidem obligationem tollunt & remouent, naturalem tamen non perimunt. Et huiusmodi naturalia debita compensantur. Huius generis est exceptio Scti Macedoniani. Hæc exceptio datur filiofamilias, qui mutuam pecuniam accepit, obligatur filiusfamilias, qui mutuam pecuniam accepit naturaliter & ciuiliter, ideoq; in eum datur actio l. tam ex contractibus, de iudicijs. Et quod

C 5 dicitur

dicitur in l. r. ad Sctum Macedon.
 non dari actionem petitionemque
 ei, qui filiofamilias pecuniam cre-
 didit, hoc ita accipiendū est, vt cum
 effectu non detur actio petitioque
 Eodem enim modo hæc verba acci-
 piuntur, quo ea in Scto Velleiano
 accipi supra monuimus. Verū fili⁹
 familias cōuentus habet exceptio-
 nē Scti Macedonianī, qua creditorē
 agentem & pecuniam mutuā repe-
 tentem submouet. Hæc tamen exce-
 ptio naturalē obligationē non ex-
 tinguit. Intelligitur hoc ex eo quod
 filiusfamilias paterfamilias factus,
 & pecuniā quam mutuo acceperat,
 soluēs nō repetit. d.l. qui exceptio-
 nē de condic̄t. indeb. l. item si filius
 familias s. fin. ad Sctum Macedon.
 Manet igitur filiusfamilias exce-
 ptione Scti Macedonianī non ob-
 stante, naturaliter obligatur idq; in
 specie traditum est à lcto Paulo in
 l. io. ad Sctum Macedon. ibi Paulus
 inquit, naturalem obligationē ma-
 nere

nere. Ex quo consequenter sequitur, pecuniam mutuam, quā filius-familias accepit, eo patrefamilias effecto rectè cōpensari cū pecunia, quæ vicissim illi deberi cōcepit. Hui⁹ 3° etiam generis est exceptio rei iudicatae, quæ ei datur pro quo iudicatum est aduersus illum, contra quem iudicatum est. Pone, petij à te centum judicialiter lite inter me & te aliquandiu agitata, iudex tandem per iniuriam te absoluit. Tu absolutus verè mihi debuisti, & mihi in te sententia iudicis non obstante competit actio ipso iure, s. item si in iudicio Institut. de exceptio. Verū si conueniaris, potes mihi obijcere exceptionem rei iudicatae, atque ita me agentem repellere, toto titulo de exceptio. rei iudicatae. Hæc exceptio tollit ac remouet ciuilem obligationē, naturalē tamen nō extinguit, ideoq; tibi condictio indebiti non datur, si post ré iudicata & obtentam à Iudice absolutiōnem

nem per errorem solueris. Ita enim
 à Paulo Icto traditum est, in l.Iulianus de condic^t. indeb. Ibi Paulus refert Julianum negasse verum debitorem post litem contestatam, manente adhuc iudicio soluentem repetere posse, quia etsi absolutus esset à Iudice, vel etiam condemnatus, & solueret, non posset repe-
 re. Licet enim, inquit Ictus, abso-
 latus sit, natura tamen debitor per-
 manet. Hic Paulus in l.Iudex, eo-
 dem titulo de condic^t. indebiti in-
 quirit, Iudex si malè absolvit & abso-
 latus, sua sponte soluerit, repetere non potest, quia scilicet natura de-
 buit, d.l.Iulianus de condic^t. indeb.
 Quia igitur verus debitor in iudi-
 c^tio absolutus natura obligatus ma-
 net, & hæc naturalis obligatio per
 exceptionem rei iudicatæ non ex-
 tinguitur. Ideoq; quod verus de-
 bitor à iudice absolutus debet, re-
 Etè compensatur cum illo, quod ci-
 vicissim debetur. Naturalia enim
 debita,

debita, ut supra expositum est, in compensationem veniunt per l. etiam h.t.nostro. Deniq; huius gene- 32
ris est exceptio inopiæ, quam ma-
ritus habet. Si maritus vergat ad
inopiam, mulier etiam constante
matrimonio etiam ex stipulatu do-
tem repetere potest. l. si constante,
solut. matrimo. Verùm maritus ha-
bet exceptionem inopiæ eaq; op-
posita condemnatur in id quod fer-
re potest, l. vnica, s. cum autem, C.
de rei vxor. actio. & hoc explorati
iuris esse Vlpianus tradit, in l. ma-
ritum, soluto matrimonio & Iusti-
nianus æquissimum dicit in d. l. v-
nica, s. cum autem, C. de rei uxor.
actio. Etsi maritus pactus sit, ne in
id quod facere posset condemnare-
tur, sed in solidum pactum tanquā
contra bonos mores factum non
seruabitur l. alia caussa est, soluto
matrimonio. Ibi Ictus docet hoc ita
receptum esse propter reverentiā,
quam mulieres maritis suis exhibe-
re de-

re debent, quod & Iustinianus affirmat in d. l. vnica §. cum autem, & ob id hoc beneficium personale est, & cum persona extinguitur, l quia tale, soluto matrimo. nec heredi mariti quæstratur d. l. mari- tum & l. rei vindicatæ tempus §. l. soluto matrimo. solis filijs exce-

33 ptis, qui quamuis patri heredes extiterint in id tamen quod facere possunt condemnantur. l. etiam filios, soluto matrimo. Exceptio autem inopiæ, quam maritus habet, naturalem obligationem non extinguit. Hoc satis ex eo intelligitur, quod maritus exceptione inopiahabens, & dote mulieri soluens, solutum repetere non potest. l. nam & maritus de condic. indeb. quod que cauere cogitur si ad meliorem fortunam peruererit, etiam quod minus soluit se præstitum d. l. vnicam. §. cum autem C. de rei vxori. actio. Si igitur mulier viro qui soluendo non est, vicissim incipiat de- bere,

bere, fiet compensatio eius quod vir debet, quodq; mulier à viro propter inopiā eius consequi non potuit, cum illo quod vicissim viro à muliere debetur. Idemq; dicendum est, de socio, qui aduers⁹ sociū agit. Nā socius conuentus à socio, habet exceptionē inopiæ & in id duntaxat, quod facere potest condemnatur, siue societas sit coita omniū bonorū siue vnius rei tantū, l. sunt qui, de re iudicata. l. verum est, pro socio quod summam habet rationem, siquidem societas ius quodammodo fraternitatis in se habet, d.l. verum est, pro socio. Exceptio tamen hæc inopiæ, naturalē obligationē non tollit, nec extinguit, siquidē socius eius quod facere nō potest, cautionē socio præstare compellitur, d.l. verum est s. item videndum, pro socio. Si ergo socio qui solidum soluere non potest, postea rursus ab eo, qui socius fuit quid deberi incipiat, fiet compensatio eius quod

quod socius, qui propter inopiam soluere non potuit debet, cum illo quod ei vicissim deberi cæpit, quod
 35 ego ad alios omnes qui exceptionem inopiæ habent, similiter perducendum existimo, vt sunt patroni & parentes, ac illi qui ex donatione sua conueniuntur, aut bonis cedunt. Nam si filius cum parente agat, aut libertus cum patrono, & pater, ac patronus tantum non habeant, vt solidum soluere possint, in id quod facere possunt condemnantur. l. patronus, de re iudicata, & s. fin. Instit. de Act. quod propter reuerentiam, quam filius patri, libertus patrono debet receptū est. l. 6. de in ius vocando. Et liberto ac filio semper honesta & sancta persona patris ac patroni videri debet. l. liberto, de obsequijs paren-
 56 tibus & patronis præstand. Sic qui ex donatione sua conuenitur, in id tantum quod facere potest condemnatur d. s. fin. Instit. de Action. l. inter

inter eos, s. fin. de re iudic. Et qui bonis cessit, non in solidum condemnatur, sed tantum in id quod facere potest, si idoneum emolumendum postea acquisierit. d.s. fin. Institu. de Action. Ex his intelligimus sententiam legis quæcunq; h.t.n. quæ non tam definitioni compensatio-
nis aduersatur, quam eam limitat. Et debita & credita compensantur nisi talia fuerint debita, quæ per exceptionem perimuntur & extin-
guuntur. Rursus definitioni com- 37
pensationis eiusq; explicationi vi-
detur obstare, quod sit angustior suo definito, & idcirco vitiosa l. i.
de dolo malo. Nec enim tantum quod ex contractu debetur, vel
quasi, aut ex maleficio, vel quasi,
compensatur, verum etiam delicta
inter se compensari dicuntur. O-
stendit hoc Ictus, in l. viro, soluto
matrimo. Ibi diuortio facta inter
virum & vxorem quæsitus fuit, v-
trum ob mores viri an vero vxoris

D diuor-

diuortium esset factum. Vir mores
vxoris accusauit. Vxor contra ac-
cusauit mores viri. Et olim diuor-
tio facto ob mores mulieris à mari-
to ex dote sextæ poterant retineri,
vel octauæ. Sextæ grauiorum morū
nomine, Octauæ nomine leuiorum
morum. Grauiores mores erant:
dulteria tantum, leuiores omnes re-
liqui. Ob mores mariti facto di-
uortio, siquidē ob maiores mores,
cogebatur maritus, dotē quæ à die
reddi debebat, præsentem reddere,
si propter minores mores, senum
mensium die. In ea autem dote, quæ
præsens solebat reddi, tantum ex
fructibus iubebatur reddere, qua-
rum in illa dote quadriennio red-
debatur, vt eleganter Vlpianus
docet in fragment. titul. 6. de do-
tibus. Vterque verò & mulier &
maritus suam intentionem proba-
uit & ob id iudex pronuntiauit
caussam repudij, hoc est, diuortij, v-
trunque dedisse d.l. viro, soluto ma-

trime

rimonio. Adiicit Papinianus hoc ita accipiendum esse ut ea lege, quam ambo contempserunt, neuter vindicetur. His verbis Papinianus hoc dicit: Maritus non potest, propter mores mulieris sextas vel octauas retinere ex dote: Econtrario quoq; maritus propter suos mores non potest puniri, vt dotem statim vel intra sex menses reddat, quæ à die reddi debebat. Lex quidē est de moribus lata, quæ vult vt cōiuges mores grauiores & leuiores fugiant, & vt ob mores mulieris sextæ & octauæ ex dote retineātur. Et mores mariti etiā puniātur. Verūm ambo & mulier & maritus hanc legē contempserunt, & propterea ea lege neuter neq; maritus, neq; mulier vindicabitur. Paria enim delicta mutua pensione dissoluūtur. Non solū igitur debita & credita compēsantur, verum etiā delictū cum delicto compensatur, quod tamē in definitione cōpensationis expressum

D 2 non

non est. Idemq; traditum est in l. 7. rerum amotarum. Ibi mulier habet actionem rerum amotarum aduersus maritum. Maritus etiam vult agere aduersus mulierem ob res amotas. Hic inquit Ictus compensatio fiet actionis, quam mulier habet cum actione, qua maritus vult agere. Delictum igitur cum delicto compensatur, quod etiam probat l. si duo, de dolo malo. Ibi unus dolo malo quid fecit, itemq; alter, & dolus cum dolo compensatur. Nec enim inuicem de dolo agere possunt. l. si duo, de dolo malo. Deniq; idem probatur per l. si ambo, h. t. n. ibi ambo socij parem negligentiam societati adhibuerunt, & Ictus inquit, socios desinere inuicem esse obligatos, ipso iure compensacione negligentiae facta. Ad hanc obiectionem ita respondendum est.

39 Compensationis verbum non uno modo in iure accipitur. Interdum ad quantitatem refertur, d. l. si ambo s. l.

bo, s. i. & s. quoties h. t. nostro, siue quod idem est ad pecuniariā causam respicit. I. rei iudicatæ, soluto matrimo. quemadmod. dos petat. In d. l. si ambo, s. i. Duo societatem inter se contraxerunt, & alter ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiam adhibuit, quæ eadem quantitate æstimatur: Hic ipso iure fit compensatio, & iniucem liberatio. Ecce textum dicentem quantitatis compensationem fieri. In s. quoties, Ictus inquit, quoties ex maleficio oritur actio, utputa ex causa furtiva cæterorumq; maleficiorum si de ea re pecuniariè agatur, compensationem locum habere. Ecce hic Ictus dicit compensationem fieri, cum pecuniariè agitur. In d. l. rei iudicatæ, soluto matrim. &c. docet Ictus quod heres mariti, in solidū comdemnatur, cum tamen maritus in id tantum quod facere potest sit condemnandus, ut supr. monui. Verum

D 3

Ictus

Ictus adiicit heredi mariti compensationes prodesse, quæ ad pecuniam caussam respiciunt, ut hoc mino sit obligatus, veluti ob res donatas & amotas & impensas, morū vero cohercitionem heredē non habere. Olim propter res donatas & amotas ac impensas in res dotales factas retentiones siebant ex dote, sicuti & propter mores vxoris ut sup. expositum est. Vlpian. in fragm. tit.

- 4°** 6. de dotibus. Cæterum Iustinianus hæc retentionum genera sustulit, in d.l.vnica, s.taceat. C.de rei vxor. acti. sola retentione quæ ob necessarias impensas fit excepta. Necessariæ enim impensæ ipso iure dotem minuunt s. fin. Instit. de Actio. l. quod dicitur, de impensis in res dotales factis. Non tamen Iustinianus sustulit cōpensationes quæ ob res donatas & amotas & impensas fiunt, & ideo heres mariti cōpensatione vti potest ob res donatas, amotas & impensas. Morū vero coherci-

hercitionē nō habet, hoc est, heres nō potest cōpēsatione vti ob mores mulieris grauiores & leuiores. Nō tādū autē est quod Ictus inquit heredi mariti prodeſſe cōpensationes quæ ad pecuniariā cauſam respiciunt. Propriè igitur quātitas siue pecunia compensari dicitur, quemadmodū in cap. proximè sequenti latius explicabitur. Et ita propriè cōpensationis verbū accipitur in definitione compensationis, cū Ictus compensationē esse dicit crediti & debiti inter se cōtributionē. Impro-⁴² priè cōpensatio ad delicta pertinet & condonationē delictorum mutuā significat. Ut si mulier contēpsit legē de moribus Maritus itē, paria delicta compensantur, h.e. mutuo condonantur. Sic si mulier cōstante matrimonio quid amouit, & maritus similiter, compensatio fit, h. e. mutua condonatio, ita vt neuter rerū amotarum agere possit. Et doluscū dolo cōpensatur hoc est, dolus condona-

tur & remittitur propter dolum ab alio admissum, & ideo à duobus dolo admisso, neuter de dolo agere potest. Sic deniq; compensatio fit negligentiae cum negligentia, hoc est, socio remittitur & condonatur negligentia quam in societate admisit, ob negligentiam in societe te itidem à socio commissam. In 43 terdum quoq;, quod notandum est, compensationis verbum, pro imputatione sumitur, vt in l. Caius Seius, de pignor. actio. ibi Caius Seius ob pecuniam mutuam, fundum suum Lucio Titio pignori dedit. Postea pactum inter eos factum est, vt creditor pignus in compensationem pecuniae suæ, certo tempore possideret, hoc est, inter Caiū Seiū debitorem & Lucium Titium creditorem conuenit, vt Lucius Titius ad certum tempus pignus possideret, & fructus ex pignore perceptos in sortem computaret. Hoc significatur his verbis: Pignus in compen-

compensationem pecunia posside-
ret, & fructuum imputatio in sorte
semper fit, etiamsi à contrahenti-
bus hoc expressum non fuerit. l. i.
& l. 2. de pignor. actio. l. i. C. de
distr. pignor. Nonnunquam com- 44
pensatio significat cuiuscunque e-
molumenti perceptionem ut in l. i.
§. pacto placuit, de pignor. ibi fru-
ctus dicuntur compensari cum usu-
ris, hoc est, percipi in locum usura-
rum. Deniq; compensatio signifi- 45
cat deductionem, cum in Institutis
dicitur compensationem fieri lucri
& damni, in titulo de societate.
Hoc enim dicitur ex lucro damnum
deduci debere, quo facto lucrum e-
rit quod superest. Hoc amplius de- 46
finitioni compensationis, eiusq; ex-
plicationi videtur obstare, quod in
l. 2. C. eodem. dicitur solutū ex caus-
sa iudicati repeti non posse, nec et-
iam compensari, eum autem qui iu-
dicati conuenitur, compensatione
vti posse. Loquitur Imperator

Antoninus generaliter de soluto ex caussa iudicati. Siue igitur ex caussa benè iudicati solutum quid fuerit, siue ex caussa perperam & malè iudicati, id quod solutum est non repetitur, nec etiam compensatur. Solutum autem ex causa malè iudicati, natura debetur ab

47 eo, cui solutum est. Indebitum enim fuit saltē natura. Et indebita soluta ex parte accipientis fiunt natura debita. l. penult. C. de condic. indeb. Ibi talis proponitur facti species. Debeo tibi Stichum aut Pamphilum sub alternatione. Hic mea est electio soluendi quē velim.

48 In alternatiis enim electio est rei, siue promissoris l. 10. s. fin. de iure dotium l. 2. s. Sc̄uola, de eo quod certo loco. Ego per errorem solui vtrumq; putans me vtrumq; debere cōiunctim. Quæstionis est an sicuti habui soluendi electionē si non errasse, ita etiam habeam electionē condicendi quē velim. Et quidē VI-
pianus

pianus negauit me electionē habere. Tu ergo qui vtrūq; accepisti potes vnum eligere quem voles, eumq; mihi præstare. Et Vlpiani sententiā, Marcellus & Celsus probarunt, atq; ita Imperator noster hic refert, & traditum est ab Vlpiano ipso in l. si non sortem s. penult. de condic̄t. indeb. Ratio verò Vlpiani hæc fuit, quod tu, qui ante solutionem creditor fuisti, vtroq; Sticho & Pamphilo soluto, factus es debitor, quoniam alterutrum reddere teneris. In alternatiuis autem vt dictum est, debitoris est electio. Tibi ergo electio datur, tibi datur arbitrium retinendi quem velles. d.l. si non sortem s. penult. de condic̄t. indeb. Papinianus contra sensit, me, qui vtrumq; per errorem solui, electionē habere condicendi quem velim. Codic̄tio enim siue repetitio resolut solutionem atq; restituit mihi electionem quam ante solutionē habui, & Papiniani sententiā Saluius Iulia-

Iulianus probauit. d.l.penult. C.de condic^t. indebiti, & Iuliani sententia extat in l. cum lis, in princ. de condic^t. indebiti. Ibi Iulianus refert, eum qui Pamphilum aut Stichum debet, si simul vtrunq; soluerit, nihil repetere posse, si alter ex his in rerum natura esse definit. Vt troq; ergo viuente, qui soluit, alterutrum repetere potest. Papiniani quoq; sententia Imperatori Iustiniano placuit, reiecta sententia Vlpiani, Marcelli & Celsi: Intelligitur itaq; ex hac lege, Indebitum solutū ex parte accipientis fieri debitum, saltem natura. Et quia solutum ex caussa malè iudicati indebitum fuit natura, quippe malè iudicatū naturalem obligationem nō parit sicut nec tollit. l. Iulianus, de condic^t. indebiti, quemadmodum supra quoq; dictum est, consequenter sequitur, solutum ex caussa malè iudicati ex parte eius cui solutum est, fieri natura debitum. At solutum

tum ex causa male iudicati non repetitur, nec etiam compensatur. d.l.
2. C. de compensatio. Naturalia itaq; debita non compensantur. Hic ita respondendum est. Indebitum solutum ex parte accipientis fit natura debitum, hoc verum est, si solutum prorsus indebitum fuit. Solutio prorsus indebiti, naturalem obligationem parit ex parte accipientis, ex qua est condic^tio quæ naturalis dicitur. l. indebiti, de condic^t. indeb. & condic^tio ex bono & æquo l. hæc condic^tio, de condic^t. indebiti. At solutum ex causa male iudicati, natura quidem indebitum est. Iure tamen ciuili debitum fuit ex causa iudicati. Et solutio cius quod aliquo saltem iure debetur, naturalem obligationē ex parte accipientis non parit. Ego itaq; quod solui ex causa male iudicati, repetere non possum, quia iure ciuili debitum solui. Non possum etiam solutum ex causa male iudi-
cati

catí compensare, quia debitum accepisti, & ob id fieri nō potest, vt natura
 50 tura mihi debeas. Sed rursus obijcitur definitioni compensationis tale argumentum. Quæ peti non possunt, non compensantur. d.l.2.C.de compensat. Sed naturalia debita, nō petūtur. Ergo non cōpensantur. Respondendum est hoc modo. Ind. l.2.C.de compens. non agitur de petitione sed repetitione eius quod solutū fuit ex causa iudicati. Et aliud est petitio, lōgē aliud repetitio. Quod solutū non repetitur, non cōpēsatur quoq;. At quod propter defectū actionis ciuilis peti nō potest, quale est naturale debitū cōpensari
 51 potest. Sed rursus obijcitur quod pupillus sine tutoris autoritate naturaliter obligatur l. 1.de nouatio. l. si eius pupilli, ad Trebellia. l. si pupillus ad l. Falcidiā. At quod pupillus debet, cōpensari non potest, cōpensatio enim pro solutione est. l.3. h.t.l. si stipulatus esses s.l.de fideius.
 Et pu-

Et pupillus soluere sine tutore non potest. s. nunc ad monédi Inst. quib. alienare licet vel nō. Inde igitur sequitur, naturalia debita non cōpen-
sari. Respōdendū est hoc modo. Aut pupillus locupletior factus est & naturaliter obligatur II. supra ad-
ductis. Aut non est factus locupleti-
or, & nō obligatur naturaliter, l. na-
turaliter s. fin. cum l. sequenti, de
cōdictio. indebiti. l. pupillus de au-
thor. tut. Et pupill⁹ locupletior fa- 52
ctus rectē soluit, quia & in eū datur
actio. l. pupill⁹, de auth. tut. Hoc et-
iā quod pupillus locupletior factus
debet, rectē cōpensatur, aliās secus
est. Ita est textus in l. 3. s. pupillus de 53
negotij s. gestis. Ibi Ictus inquit, pu-
pillus si negotia gesserit post rescri-
ptū Diui Pij, etiā conueniri potest
in id, quod factus est locupletior,
agendo autem compensationem e-
ius quod gessit, patitur. Obijcitur 54
rursus l. creditores de verb. signific.
Ibi Ictus dicit creditores non
esse

esse quibus natura debetur, vnde
 consequitur, debitores etiam non
 esse, qui natura debent, siquidem
 creditores & debitores sunt relati-
 ua & correlatiua, vt supra monui.
 In definitione itaq; compensatio-
 nis per debitum & creditum, natu-
 rale debitum & creditum non intel-
 ligitur. Respondeo, debitores non
 sunt qui natura debent, nec credi-
 tores quibus natura debetur, quod
 ad facultatem & potestatem exigē-
 di siue petendi attinet. Naturalia
 enim debita propter defectum a-
 ctionis ciuilis peti non possunt.
 Alias autem debitores & credito-
 res sunt etiam qui natura debent,
 55 quibusuè natura debetur. Nec his
 quicquam obstat l. pupillus, de au-
 tor. tutor. vbi in pupillum natura-
 liter obligatum datur actio. Nam
 hoc est ex singulari rescripto Divi
 Pij, vt traditur in d.l.pupillus, & d.
 l. 3. §. pupillus, de negotijs gestis.
 56 Rursus naturalia debita non com-
 pensa-

pensari, probatur ad hunc modum. Compensatio & solutio comparantur. Compensatio enim pro solutione est. Sed naturalia debita non rectè soluuntur l. qui exceptionem l. interdum, de condic^t. indebiti. Inde igitur sequitur, naturalia debita etiam non compensari. Respondeo, Lex qui exceptionem de condic^t. indeb. loquitur de naturalibus debitibus quæ per exceptionem perimuntur. Ut si mulier intercessit & soluit, solutum potest repetere propterea quod per exceptionem Velleianam, quam mulier habet, naturalis & ciuilis obligatio, qua mulier tenebatur, perimitur, vt supra latius est expositum, Et in d.l.interdum, de condic^t. indebiti. agitur de pupillo qui non fuit locupletior factus. Hic non obligatur naturaliter & propterea etiam non rectè soluit, sed si soluerit, solutum potest repetere. Denique obijcitur, quod non compen-

E
santur

santur quæ retineri non possunt
 Compensatio enim retentio est. l. si
 stipulatus esses s. i. de fideiussor. Ibi
 dicitur nostri interesse potius reti-
 nere pecuniam, quam solutam re-
 petere. Sed naturalia debita etiam
 soluta non retinentur l. cum is. s. l.
 de condic. indebiti. Igitur natura-
 lia debita etiam non comp̄santur.
 Respondeo, hic quoq; minor propo-
 sitio loquitur de naturalibus debi-
 tis, quæ per aliquā exceptionē per-
 petuam peti non possunt. Nam in
 d. l. cum is, s. r. de condic. indebiti
 agitur de fideiussore qui pactus est,
 ne pecunia à se peteretur. Hic sua
 exceptione tutus est, inquit ICtus,
 hoc est, hic haber exceptionem per-
 petuam pacti conuenti, quæ natu-
 ralem obligationem cum ciuili qua
 fideiussor tenebatur, perimit: Ideo-
 que si fideiussor per imprudentiam
 soluerit cōdicere poterit. Et de ex-
 ceptione pacti conuenti de non pe-
 tēdo, supra copiosius egimus. Nunc
 ad ca-

CAP. II. DE REB. QVAE Compens. &c. si
ad caput secundum quod sub hoc
titulo proponitur accedemus.

CAPUT SECUNDUM. De rebus quæ compensari possunt.

1. Sola pecunia possest compensari.
2. Pecunia strictissima significatio quænam sit.
3. Pecunia latior significatio explicatur.
4. Pecunia significatio in l. unica. C. de prohibit. pecun. sequestratrione.
5. Pecunia verbum latissimam interdum significationem habet.
6. Pecunia verbum quomodo in hac materia acipiatur.
7. Quantitatibus verbo omnes res, constantes pondere, numero & mensura continentur.
8. Respondere, numero, & mensura constantes, cur quantitates dicantur.
9. Quare sola quantitas & sola pecunia compensetur.
10. Aliud pro alio in iuvito creditori solus non posest.

E 2

11. In

21. In cōpensatione non inspicitur causa ex qua quantitas debetur.
 22. Compensatio ex pari specie, ex causa pari vel dispari admittitur ex verum sententia.
 23. Nihil impedit compensationē quantitatis imparitas.
 24. Corporum cum quantitate non est compensatio.
 25. Referuntur Duareni argumenta, quibus ille probat, corporum etiam fieri posse compensationem & ibi argumentum primum.
 26. Secundum Duareni argumentum desumptum ex s. in bona fidei Inst. de Actionibus.
 27. Tertium Duareni argumentum.
 28. Quartum Duareni argumentum.
 29. Quintum Duareni argumentum.
 30. Sextum Duareni argumentum.
 31. Dissoluuntur & refutantur omnia Duareni argumenta.
 32. Explicatur l. si non sortem, s. si censum, De condic. indebiti. quae pri Duareni sententia facere videbatur.
23. Dis-

23. Dissoluitur aliud argumentum pro
Duarenī sententia prolatum ex l.
fin.C.de compensatio.
24. Aliud argumentum pro Duarenī sen-
tentia allatum refutatur.
25. Dissoluitur aliud argumentum, quo
probari videtur, compensationem
non fieri ex specie pari.
26. Refertur & reūgitur argumentum
aliquid, quo probatur, quantitatis
dissimilitudinem vitiare compen-
sationem.
27. In iuto creditorī pars non recte solui-
tur.
28. Compensatio fit per viam retentionis,
solutio per viam dationis.
29. Compensatio à lege fit, solutio ab ho-
mine.

Xposita definitione com-
pensationis, proximum
est, vt videamus quæ res
compensari possunt. Et 1
quidem leges sub hoc titulo nostro
propositæ de quantitate loquuntur
& de

- & de pecunia. Sic in Codice sub titulo de compensationibus, Imperatores pecuniae & quantitatis mentionem faciunt. Sola igitur pecunia & sola quantitas comp̄sari potest.
- 2 Pecunia interdū strictissimē sumitur pro pecunia numerata tantū, vt in titulo ad Sctum Maccdonianū in n. & C. Et cum dicitur in Scto Maccdoniano, placere ne cui qui filiofamilias mutuā pecuniā dedisset etiā post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioq; datur, vt scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent, nullum posse filijs familias bonum nomen expectata patris morte fieri. Verbum pecuniae ad numeratam pecuniam referatur. 1. item si filius familias s. mutuationem, ad Sctum Velleianum.
- 3 Interdum pecunia sumitur latius, pro rebus constantibus pondere, numero, & mensura, vt in illa vulgarī clausula quæ testamentis olim adscribi solebat. Quas pecunias legauis,

gaui, quibus dies appositus non est,
 eas annua, bima, trima die heres
 meus dato. I. talis scriptura, de le-
 gat. I. Sic pecunia sumitur pro re-
 bus, pondere, numero & mensura
 constantibus in edicto prætoris de
 constituta pecunia, authore Iusti-
 niano. in l. 2. C. de constituta pecunia. Ita 4
 quoq; sumitur pecunia in titulo C.
 de prohib. pec. sequestratione. Ac-
 cursius quidē pecuniam ibi latè ac-
 cipit, sed tantū pecuniā ibi accipe-
 re oportet pro rebus, constantibus
 pondere, numero & mensura. Harū
 enim rerū sequestratio prohibetur:
 Cæterarū rerū mobiliū, & de quib⁹
 lis est fit sequestratio, cuius rei ratio
 hæc est, quod res quæ certū habent
 corpus, facile interuerti & corrum-
 pi possunt, & ideo pédente lite col-
 locantur in tuto apud sequestrum
 exigente aduersario. At qui pecu-
 niā debet, hoc est, res pondere,
 numero, & mensura constantes, cer-
 tum corpus non debet. Ideoque

E 4 res,

res, pondere, numero & mensura
 constantes non sequestrantur. Non
 5 nunquam pecunia latissimè sumi-
 tur, ita ut non solùm pecuniam nu-
 meratam comprehendat, aut res,
 pondere, numero, & mensura con-
 stantes, sed omnem omnino pecu-
 niā, hoc est, omnes res tam soli quā
 mobiles, tam iura, quām corpora l.
 pecuniæ nomen l. pecuniæ verbum,
 l. pecuniæ appellatione, de verbo-
 rum signific. Et ita latissimè sumi-
 tur pecunia in illa lege 12. tabularū,
 paterfamilias vti super pecunia tu-
 telauè suæ rei legassit, ita ius esto.
 Vlpian. in fragment. tit. II. de tute-
 lis. Cornificius in I. ad Herenni.
 5. I. Institu. ad l. Falcidiam. Nouell.
 22. de his qui nuptias iterant. Ad
 eundem modum latissimè sumitur
 pecunia in l. Falcidia, Quicunque
 ciuis Romanus post hanc legem ro-
 gatam testamentum faciet, is quan-
 tam cuiq; ciui Romano pecuniam
 iure publico dare, legare volet, ius
 pote-

potestasque esto. l. i. ad l. Falcidiam.
 Hic cum dicimus, solam pecuniam 6
 compensari, pecuniam in media si-
 gnificatione accipimus, pro rebus,
 pondere, numero, & mensura con-
 stantibus. Hæ res in iure dicun-
 tur quantitates. Zasius quidem a-
 libi tradidit, quantitatis verbo so-
 lam pecuniam numeratam à Ictis si-
 gnificari. Et quamuis verū sit Ictos 7
 quantitatē cum nominant, s̄p̄ius
 intelligere pecuniam numeratam
 tantū, tamen quantitatis appella-
 tionē non solū pecunia nume-
 rata continetur, sed omnes res quo-
 que quæ constant pondere & men-
 sura, ut alibi expositum est. Huius-
 modi sunt vinum, oleum, frumentū,
 hordeum, triticum, auena, argen-
 tum, aurum, pecunia numerata, &
 res similes quas ponderare, mensu-
 rare & numerare solemus. Hæ res
 dicuntur pondere, numero, & men-
 sura constare, quia in pari pondere,
 pari numero & mensura semper æ-

E 5 quiua-

quiualent & tantundem præstant.
Vnus enim modius frumenti, hordei, tritici, auenæ, tantum valet, quantum aliis modius eiusdem frumenti, hordei, tritici, auenæ. Vnus florenus, tantum valet, quantum aliis. Vnus thalerus item tantundem quantum aliis thalerus. Hæ res, mutuam functionem recipiunt, vna alterius vice fungitur, tantum utilitatis ex vna re percipi potest, quantum percipitur ex alia. Quantitates verò appellantur, non quod vinum, oleum, triticum, hordeum, frumentum, auena, aurum, argentum sint quantitates ut Dialectici loquuntur, sed quod hisce rebus debitum quantitatem spectemus, veluti, pondus, numerum & mensuram, non certum aliquid corpus. Ut qui vinum, oleum, frumentum debet, vel pecuniam numeratam, certa corpora non debet. Nec enim hoc vel illud frumentum debet, vel vinum aut oleum hoc vel illud, vel etiam

iam pecuniam hanc vel illam. Sed ex vino, oleo, frumento, & pecunia numerata, ubiunque vinum, oleum, frumentum vel pecunia numerata haberi potest, eligere potest vinum, oleum, frumentum aut pecuniam quam præstet. Idecirco verò sola pecunia, aut sola quantitas compensatur, quia compensatio est solutio, & qui compensat, solvere dicitur, ut supr. dictum est. Solutio autem omnis ita facienda est, ut creditor suum consequatur, ut creditor habeat, quod sibi debetur. Creditor non debet plus consequi, quam sibi debeatur, neq; etiam minus. Plus non debet consequi, quia damno afficeretur debitor, & creditor locupletaretur cum alterius iatura, quod esse non debet. I. nā hoc naturæ, de condic. indeb. I. iure naturæ, de reg. Iuris. Minus etiam quam sibi debetur creditor non debet consequi, quia ipse laderetur. In sola autem quantitate, & in solis rebus, ponde-

pondere, numero & mensura constantibus evenit, vt quis, quod sibi debetur, consequatur, ita vt neque plus neq; minus quam debetur habeat. Quare sequitur solam quantitatem duntaxat compensari, compensari tantum res, pondere, numero, & mensura constantes quia huiusmodi res, vt dictum est, in pari pondere, pari numero, & mensura
 10 pari & quiualent. Aliæ res ideo non compensantur, quia aliud pro alio inuito creditor i solui non potest.
 1.2. de rebus creditis. Si igitur tibi vinum debeam, oleum aut frumentum vel etiam pecuniam numeratam, & tu mihi vicissim debeas, vinum, oleum, frumentum, vel etiam pecuniam numeratam, vinum cum vino, oleum cum oleo, frumentum cum frumento & pecunia cum pecunia compensabitur, eo non inspecto,
 11 vtrum ex eadem cauſa debeas ex qua tibi debeo, an verò non. Nam si tibi debeam ex mutuo, decem mo-
 dio

dios frumenti, hordei, tritici, auenæ, aut decem thaleros. Et tum mihi vicissim debeas decem modios frumenti, hordei, tritici, auenæ aut decem thaleros, ex venditione, aut quacunque alia ex caussa, frumentum cum frumento, hordeum cum hordeo, triticum cum tritico, avena cum avena, thaleri cum thaleris compensabuntur. Et hoc est quod veteres dixerunt compensationem 12
ex pari specie, ex caussa pari vel dispari admitti. Paulus in 2. sententia. titu. 5. Ex pari specie fit compensatio, quia oleum cum oleo, frumentum cum frumento, vinum cū yino, thaleri cum thaleris compensantur. Ex caussa pari, cum mihi ex mutuo debes, & ego itidem tibi. Ex caussa dispari, cum mihi ex mutuo debes & ego tibi ex vendito. Nihil quoque interest, quantitates, quæ 13
hinc inde debentur, pares sint an impares. Nam si tibi debeam centum, tu mihi quinquaginta, concurra-

currentes apud vtrumq; quantitates compensantur. Sic enim Vlpianus respondit. Cum alter alteri pecuniam sine usuris, alter usuram debet, constitutum est à Diuo Seuero, concurrentis apud vtrumq; quantitatis, usuras non esse præstadas. I. cum alter alteri, hoc titulo nost. Et si inuicem sit usuraria pecunia, diuersæ tamē usuræ compensatio nihilominus locum habet eius quod inuicem debetur, I. idem iuris, h.t.n. Sic Imperator Alexander rescripsit, pecunia inuicem debita, compensationem fieri quoad concurrentes quantitates. I. 4. C. eod. Ex his necessariò sequitur, corpora cum corporibus aut cum quantitate non compensari, quod nominatim etiam à Paulo traditum est in l. si conuenerit ut nomen, de pign. a. Etio. Si conuenerit inquit Ictus, ut nomen debitoris mei tibi sit pignori, tuenda est à prætore hæc conuætio, ut & te in exigenda pecunia & debi-

debitorem aduersus me, si cum eo
experiartueatur. Ergo si id nomen
pecuniarium fuerit, exactam pecu-
niā recompensabis. Si verò corpo-
ris alicuius, id quod acceperis erit
tibi pignoris loco. Sic ab Impera-
tore est rescriptū, si ex pecunia, quā
depositueras is apud quem collocata
fuerat, sibi possessiones cōparauit,
ipsiq; traditæ sunt, tibi vel omnes
tradi, vel quasdā ex his cōpensatio-
nis caussa ab inuito eo in te trāsfer-
ri iniuriosum est. I. si ex ea pecunia,
C. de rei vind. Et inquit Ictus dimi-
nutionē corporis propter pecuniā
non fieri, idq; absurdū esse, in l. quod
dicitur, de impensis in rebus dota-
libus factis. Verum hanc sententiā
Franciscus Duaren⁹ oppugnat. in l. 15
7. s. ob donationes, scuto matrim.
quemad. dos petatiū. Primū inquit
Duarenus, maritus vxori reddere
debet fructus post diuortium per-
ceptos, verū si quid vicissim ei
ab uxore debeatur ob res puta-
dona-

donatas aut amotas fiet compensatio. d.l.7.s. ob donationes, solu. matri. &c. Hic fructus compensantur cum rebus donatis & amotis. At fructus & res donatae ac amotae non sunt quantitates. Solae igitur quantitates inter se non compensantur.

- ¹⁶ Deinde adducit Duarenus s. in bonæ fidei, Institu. de actio. Ibi Iustinianus inquit, si quid actorem in vicem præstare oporteat, eo compensato, eum cum quo agitur, in reliquum condemnari oportere. Hæc verba sunt generalia, quæ ita, inquit Duarenus, accipi non possunt, ut compensatio nunquam locum habeat, nisi quantitas vltro citroque petita fuerit. Species igitur etiam compensatur. Tertiò ne quis dicta Iustiniani verba, de quantitate tantum, non etiam de specie accipienda putet, adfert Duarenus in medium l. si is qui rem, de furtis. Ibi dicitur commodatarium, qui impensas necessarias fecit in rem com-
- ¹⁷

commodatam, eas per retentionem seruare posse. Nec inquit Duarenus eo moueri debemus quod in d. l. si is qui rem, retentionis non etiā compensationis fiat mentio, quoniam Icti promiscuè his verbis v-tuntur. Quartò ait Duarenus se 18 moueri Iustiniani constitutione hoc est, l. vltima. C. de compensat. Hæc lex admittit compensationem in omnibus actionibus, tam in rem quam in personam. Actionibus autem in rem species & corpora vindicamus non pecuniam, nisi ut species magis quam ut quantitas petatur. Et sic in explicatione definitionis compensationis supra diximus, debitum significare etiā quod nostrum est, sed ab alio possidetur. Inde igitur relinquitur non solum quantitates compensari, sed etiam species & corpora. Quintò ita ar- 19 gumentatur Duarenus. Iustinianus Imperator in d.l.vlt.C.de compens. excipit eum qui possessionem alienam

nam per vim occupauit. Hic compensatione vti non potest. Frustra autem Iustinianus eum qui possessionem per vim occupauit exciperet, si possessionis hoc est, prædij compensationio non admitteretur. Corpora igitur non minus quam quantitates compensantur. Sexto hanc sententiam iuuare affirmat Duarenus quod Scæuola scribit. Si debeat decem aut hominē, vtrum aduersarii voleret, ita debiti compensationē admitti, si aduersarius palam dixisset, vtrum voluisset. I. si debeat, h. t.n. Ecce Scæuola hic permittit compensationem si aduersarius dixerit se hominem velle. Et cū homo species sit siue corpus, sequitur corpora etiam compensari. Hæc & similia argumenta Franciscus Duarenus in medium adfert, ijsq; contra communē & receptam ab omnibus Dd. sententiam conatur defendere, non quantitates tantum compensari, sed etiam corpora. Sed breuiter ad hunc

ad hunc modum respondendum est.
 In ll. nostris s^epius cum de corporib^z agitur, compensationi locus
 esse dicitur, sed hoc ita accipien-
 dum est, ut corpora prius ad æsti-
 mationem redigantur. AEsti-
 mationis concurrentes quantita-
 tes compensantur. Et sic ex Iu-
 stiniani constitutione in actioni-
 bus realibus, compensatio locum
 habet non quod res, quæ vindican-
 tur compensentur, sed res æstiman-
 tur, & æstimatione facta, veniant
 in compensationem non res ipsæ,
 sed quantitates. Sed huic solutio-
 ni videtur aduersari, quod in l. si
 non sortem s. si centum, de condic^t.
 indeb. is qui centum debebat soluit
 fundum æstimatum, & obligatio
 nihilominus incorrupta manet, &
 qui soluit, fundū potest condicere.
 Inde ita infertur. Solutio non recte
 fit corporib^z æstimatis. Ergo non
 fiet etiam cōpensatio corporibus
 æstimatis quia cōpēsatio pro solu-

tione est. Ad hanc obiectionem ita respondere oportet. In d. l. si non sortem s. si centum, de condicⁱ. indeb. ideo fundus æstimatus non recte soluitur, quod is qui centum debebat, soluit fundum ducentis æstimatum, ex falsa debiti quantitate, vt Ictus inquit, quasi ducenta deberet. Hic incorrupta manet obligatio, ne debitor inuitus in communionem pertrahatur. d. l. si non sortem s. si centum, de condicⁱ. indeb. quæ plerunque multa incommoda adfert & discordias parit. l. 3. famil. hercif. At cum quis sciens se centum debere, in fundo æstimate ducentis, soluit centum, eaq; creditor volens recipit, recte solutio fit, & liberatio contingit.

23 Sed obijcitur rursus. Corpora deposita non compensantur l. vlt. C. de compens. & quidem sola corpora deponuntur, non quantitates l. Lucius Titius, depositi. Ibi Ictus inquit, Nummis datis, depositum contra-

contrahi, si id actum fuerit, ut corpora nummorum eadem redderentur. Nam si ut tantundem soluerentur, conuenit, egreditur ea res nos-
tissimos depositi terminos. Inde sequitur corpora ex alijs contractibus debita compensari posse, alias frustra de corporibus depositis spe-
cialiter & nominatim traditum es-
set, ea non compensari. Respon-
dendum est hoc modo. Quod dici-
tur aetioni depositi, compensatio-
nem non obijci, siue quod idem est,
corpora deposita non compensari,
hoc ita intelligitur, ut compensatio
non procedat, etiam tunc, cum cor-
pora deposita aestimari facile pos-
sunt. Hoc quoq; casu compensatio
cessat, & ei qui depositus & rem de-
positam reposcit, compensatio a de-
positario, quod deponens vicissim
ipsi debeat, obijci non potest. Siccus
est in corporibus debitibus ex alia
caussa. Nam corporibus aestimatis
compensatio procedit. Rursus in-

F 3 statur

statur hoc modo. Si solæ quantiti-
24 tes siue res, pondere, numero &
 mensura constantes, compensantur,
 compensatio in solo mutuo locum
 habebit, quia mutuum consistit in
 sola quantitate, siue in solis rebus
 constantibus pondere, numero &
 mensura l. 2. de reb. credit. Sed hoc
 falsum est. Nec enim in solo mutuo
 compensatio admittitur sed ex qui-
 buscunq; contractibus quantitas
 debeatur, rectè sit compensatio ut
 in definitione compensationis sup.
 expositum est. Inde igitur relinqui-
 tur solas quantitates non compen-
 sari. Respondendum est hoc modo.
 Maior propositio vera non est Quā-
 uis enim solæ quantitates compen-
 santur, mutuum etiam in sola quan-
 titate consistit, tamen inde non
 rectè infertur compensationem in
 solo mutuo locum habere. Nece-
 nim tantum ex mutuo, quantita-
 tes, siue res, pondere, numero &
 mensura constantes, debentur, sed
 etiam

etiam ex alijs contractibus. Hoc amplius quod diximus compensationem fieri ex specie pari ita impugnatur. Compensatio pro solutione est. At pecunia rectè soluitur pro auro & argento l. l. s. fin. l. Titiæ amicæ meæ, in princ. de auro & argento legat. Pecunia autem constat numero, aurum & argentum pondere. Ergo pecunia rectè compensatur cum auro & argento, sicque compensatio fit non tantum ex specie pari, sed etiam dispari. Respondendum est hoc modo. In l. 1. s. fin. & l. Titæ amicæ meæ in pr. de auro & argento legato, aurum & argentum fuit legatum. Et auro ac argento legato non tam pondus videtur legari, quam pecunia quæ respondeat auro & argento legato. Et ideo pro auro & argento legato, rectè pecunia soluitur numerata & sic rectè aurum & argentum legatum cum pecunia compensatur, cum pecunia ut dictum est legata videatur.

F 4 dcatur.

deatur. Alias cum aurum & argen-
tum pro pondere sumitur non pro
pecunia, pecunia cum auro & ar-
gento non compensatur, quia com-
pensatio sit ex specie tantum pari,
26 vt supr. dictum est. Denique ei
quod diximus compensationem
fieri cum quis centum debet, & ei
viciissim debentur quinquaginta,
siue pecunia vtrunq; vsuraria fue-
rit siue non, obijcitur tale argumé-
tum. Alteri per alterum iniqua con-
ditio inferri non debet. Sed si com-
pensatio admittitur cum debo ti-
bi centum sub vsuris, & tu mihi
quinquaginta sine vsuris, tibi per
me iniqua conditio infertur: Tibi
enim vsuræ decedunt, mihi econtra
vsuræ non decedunt, cum pecunia
quæ mihi à te debetur, non sit vsu-
raria. Videbatur igitur dicendum,
compensationem hoc casu non pos-
se fieri. Hic minor propositio ne-
ganda est. Nec enim tibi iniqua
conditio infertur, cum pecunia
quam

quam tibi sub usuris debedo, compensatur cum pecunia quam mihi sine usuris debes. Tu enim usuras totius fortis percipis, ad id usque tempus, quo mihi vicissim debere coepisti. Ex eo tempore non debui tibi nisi quinquaginta, reliqua quinquaginta sunt compensata, & pecunia compensata pro soluta est, & ob id sicuti solutæ ita compensatæ pecuniæ usuræ amplius non debentur. I. eos C. de usuris. At vicissim obijcitur quod inuito creditori, partem soluere non licet. I. tutor, s. i. de usuris. At si cum debedo tibi centum & tu mihi vicissim incipis debere quinquaginta, compensatio fit concurrentis quantitatis, tunc tibi inuito partem soluo. Hoc igitur admittendum non est. Ad hanc obiectionem Sebastianus Medices in tractatu de compensat. quæstio. 41. ita respondet. Solutio fieri non potest pro parte. Compensatio rectè fit, quia compensatio fit

tio fit per viam retentionis, solu-
29 tio per viam dationis. Nos amplius
 dicemus solutionem fieri ab homi-
 ne. Compensationem à lege. Ideo.
 que debitor inuito creditor i par-
 tem non rectè soluit. At lex hoc
 facere potest ut creditor inuitus
 partem in solutū accipere cogatur,
 & compensatio fit à lege, ut in se-
 quenti capite dicemus.

CAPVT TERTIVM.

Quomodo fiat compen-
satio.

1. Compensatio fit ipso iure.
2. Verba hac, ipso iure, non uno modo in
iure accipiuntur.
3. Quomodo compensatio hic dicatur ipso
iure fieri.
4. Olim in iudicijs bona fidei tantum
compensatio ipso iure fiebat.
5. Explicatur s. in bona fidei, instit.
De actionib.

6. Cyp

6. Cur D. Marcus rescriperit compensationem, in strictis iudicijs, dolim exceptione opposita, admittendam esse.
7. Exceptio dolii mali facit bonae fidei iudicium.
8. Post D. Marcum reliqui Icti compensationem etiam in iudicijs strictis ipso iure receperunt.
9. Explicatio l. 4. C. De compensationibus, ab Accurso tradita.
10. Explicatur l. cum alter alteri ff. De compensationib.
11. Alexander Imperator unde Seuerus dictus sit.
12. Explicatur l. fin. C. De compensationib.
13. Explicantur quedam ll. quibus probari videtur, ipso iure non fieri compensationem.
14. Possessio in iure pro praedio accipitur, idq. Ictis & Imperatoribus usitatum est.
15. Exceptio est actionis exclusio.
16. Obligatio est mater actionum.
17. Non enim non sunt qualitates.
18. Nulla

18. Nulla in iure est exceptio facti, quam
uis pragmatici contrarium senti-
ant.
19. Opponere compensationem, non est
objcere exceptionem compensatio-
nis, sed allegare, compensationem
ipso iure factam.
20. Explicatur l.5. ff. De compensationib.
ex qua itidem quidam affirmant,
ipso iure compensationem non fie-
ri & nu. 23.
21. Iure II. & C. integrum fuit credito-
ri, utrum reum principalem, an
vera fideiussores conuenire vellet.
22. Iure II. & C. creditor potest cum reo
principalib. cum fideiussoribus si-
mul agere.
24. Quilibet potest iuri sibi competenti
renunciare.
25. Explicatur l.2. ff. De compensationib.
26. Quotiescumq; ipso iure quid factum
est, necesse est, vt id ipsum allega-
tur & dicatur, si modo quis juris
beneficio uti velit.
27. Falcidia resecat legatum ipso iure.

28. Ex-

28. Explicatur l. Labeo. De compensat.
ex qua itidem quidam colligunt,
compensationem non fieri ipso iure.
29. Explicatur l. vtiles §. fin. De petit.
hered ex qua idem probari vide-
zur, & n. 30.
31. Petitio hereditatis olim non erat bo-
nae fidei actio, sed ab alijs pro bona
fidei actione habetur, ab alijs
pro actione stricti iuris.
32. Justinianus eam bona fidei actionem
fecit.
33. Dissoluitur Tindari argumentum, ex
l. 1. §. fin. Quæ sentent. sin. appellat.
rescind. deductum, quo is probare
conatur, compensationem non fieri
ipso iure.
34. Explicatur l. 6. C. De compensationi-
bus.
35. Appellatione interposita, index nullo
modo ad executionem rei iudicata
procedere potest.
36. Explicatur l. unum ex familia §. sed
si uno, De legat. 2. ex qua itidem
nonnulli probare volunt, compen-
satio-

sationem non fieri ipso iure.

37. Hodie doli exceptio inest etiam iudicijs strictis, quod olim securerat.

 Peræ premium iam est videlicet, quomodo compensatio fiat. Et quidem compensatio ipso iure fit. Ita enim traditum est ab Vlpianino in l. si ambo, s. i. h. t. n. ibi alter socrorum ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiam adhibuit, quæ eadem quantitate æstimatur, & Vlpianus respondit, compensationem factam videri, & ipso iure inuicem liberationem. Idem quoque tradidit Paulus in l. posteaquā h.t.n. Ibi Paulus inquit, placuisse inter omnes id quod inuicem debetur, ipso iure compensari. Et ideo subiicit Paulus, si procurator absentis conueniatur, non debet de rato cauere, quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo.

eo petitur. Hic idem Paulus, in l. verum est, hoc tit. nostro, ostendit, ipso iure compensationem fieri. Loquitur ibi Paulus de fidei ussore, eumque ipso iure eo minus affirmat ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Alexander quoq; Imperator in l. 4. C. eod. rescripsit: pecunia inuicem debita, ipso iure compensationem fieri. Et Imperator noster Iustinianus in princip. l. finalis C. eod. affirmat, compensationē fieri ipso iure in omnibus actionibus, tam in rem quam in personam: Hæc autem verba, ipso iure, non uno modo semper accipiuntur. Interdum opponuntur iuri prætorio, & tunc verba, ipso iure, ius ciuile significant. Ita hæc verba accipiuntur, in l. 1. Quibus modis usus fructus amittitur, cum dicitur: Usu fructum capitis diminutione amitti, & partui referre, iure sit constitutus ad tutiōne prætoris.

Eodem

Eodem modo hæc verba accipiuntur in l. 9. vsumfructuar. quemad. caueat. Ibi Ictus inquit: vsumfructuarium cauere debere, siue ipso iure vsumfructum habeat, siue per tutionem prætoris. Sic cum dicitur, seruitutes iure prætorio constitutas, ad exemplum earum, quæ ipso iure constitutæ sunt, vtilibus actionibus peti l. 1. in fin. de superficie. hæc verba, ipso iure, ius ciuile significant. Hic cum dicimus compensationem ipso iure fieri, hoc dicimus, fieri compensationem legis ipsius vi & potestate, nullo hominis facto interueniente: Quod, ut rectius intelligatur, exemplo declarabo. Pone, debes mihi centum, ego postea tibi vicissim incipio debere 50. Hic compensatio fit ipso iure, hoc est, legis ipsius vi & potestate: Lex enim facit, ut tu ex eo statim tempore, quo tibi cœpi debere quinquaginta, mihi non amplius debeas centum, sed quinquaginta tantum:

tantum. Reliqua quinquaginta, quæ mihi debebas, ipso iure compensata fuerunt, cum quinquaginta quæ tibi debebam. Ideoq; si usuras in centū mihi promisisti, iam non amplius in centum usuras debes, sed in quinquaginta duntaxat, d.l.4.C. de compensat. l. cum alter alteri, cum l. Ieq. h.t.n. l. eius quantitatis, C. de solut. & liberat. Et si ego petam à te postea centum, pœnam plus potentium incido. Paulus in 2. sent. tit. 5. Tu quoq; si soluas centum, posteaquam ipso iure compensatio facta est, s.o. potes repetere quasi indebitè soluta, d.l. si ambo s. si quis igitur, h.t.n. Fiebat autem olim compensatio ipso iure, non in omnibus pariter iudicijs, sed in iudicijs bonæ fidei tantum: In iudicijs strictis ipso iure non fiebat, quemadmodum ex s. in bonæ fidei, Institut. de actio. satis intelligitur. In illo s. Iustinianus docet in bonæ fid. iudicijs, iudicem conside-

G

rare

care debere , num actor Reo , à quo
quid petit , vicissim quid præstate
debeat . Nam , compensatione
facta eius quod inuicem debetur ,
in id tantum quod superest , in id
quod reliquum est , Reum conde-
mnabit . Loquitur Imper . de bo-
næfidei iudicijs , & in ijs compen-
sationem locum habere ostendit .
Aliud igitur in iudicijs strictis ob-
tinet , quæ bonæfidei iudicijs op-
ponuntur , s . actionum autem , In-
ni ut . de Actionibus . Et ne de eo
dubitatio vlla esse possit , In specie
Imper . Iustinianus in d . s . in bonæ-
fidei Institu . de Actio . De iudicijs
strictis agit , & ostendit , iudicem
in stricti iuris iudicijs non aliter
compensationis rationem habe-
re posse , quam si reus conuentus ,
actori doli mali exceptionem op-
posuerit , dicendo , dolo malo acto-
rem facere , quod centum petat ,
cum vicissim ipsi Reo debeat ex
stipu-

stipulatu quinquaginta. Hac exceptione dolii mali à Reo conuenito opposita, potest iudex, actore centum ex stipulatione à Reo pentente, eius quod iniuriam actorem Reo præstare oportet, rationem habere, & Reum non incensum quæ ab actore petita sunt condemnare, sed tantum in quinquaginta, reliquis quinquaginta compensatis. Sic enim Iustinianus inquit: In stricti iuris iudicijs ex rescripto Diui Marci, opposita dolii mali exceptione, compensatio inducebatur. d.s. in bonæfidei versi. sed & in stricti iuris, Institude action. In bonæ ergo fidei iudicijs, compensatio, ut dictum est, ipso iure fiebat. In iudicijs strictis, compensatio non admittebatur, sed primum Diuus Marcus opposita dolii mali exceptione, in iudicijs strictis compensationem admisit, quod notandum est. Alibi quidé à

G 2 / Ictis

Ictis traditur, compensationem doli mali exceptione mediante, locum habere, sed nusquam D. Marco hoc tribuitur. I. qui non militabat, de hered. institu. I. Nescennius A. pollinaris, Ad I. falcidiam, I. si ope-

ra, de doli mali except. Ideo verò D. Marcus Imperator, compensationem in strictis quoq; iudicijs doli mali exceptione opposita admittendam esse rescripsit, quod exce-

ptio doli mali semper bonæfidei iudicium facit: Ita textus est in I. Seia in princip. de mortis caussa donat. Ibi Seia bonis suis, traditionibus factis, Titio cognato donationis caussa cessit, & vsumfructum sibi recepit, conuenitq;, vt si Titius ante ipsam vitam decessisset, proprietas ad eam rediret, & si postea, superstitionibus liberis Titij, mortua esset, tunc ad eos bona pertinerent. Heredes Lucij Titij, Titio mortuo, res singulas Seiae vindicarunt; Ictus Papinianus inquit, heredibus Lucij Titij

Titij doli exceptionem non inutiliter opponi posse. Dolo enim heredes Lucij Titij faciunt, quod Lucio Titio mortuo, res singulas Seiae vindicant, cum inter Lucium Titium & Seiam donatricem conuenierit, ut si Lucius Titius ante Seiam mortuus esset, proprietas ad Seiam rediret: Doli itaq; exceptio, heredibus Titij opponi potest. Et postquam Papinianus hoc tradidit, mox subiicit, bonae fidei autem iudicio constituto, queritur. Papinianus igitur expressis verbis tradit, doli exceptionem oppositam, bonae fidei iudicium constituere. Cuiacius lib. 3. obseruatio. cap. 17. Iudicio bonae fidei per exceptionem doli mali constituto, compensatio procedit, quia in bonae fidei iudicijs, compensatio semper locum habuit, & quidem ut dictum est, ipso iure. Post Diuum Marcum Icti etiam in iudicijs strictis compensationem ipso iure receperunt. l. po-

G 3 stea-

8

ste aquam hoc tit. nostro. Ibi Paulus
Iesus inquit; placuisse inter omnes
id quod in uicem debetur, ipso iure
compensari. Utitur Paulus verbis
generalibus, & docet, id quod in ui-
cē debetur ipso iure cōpensari. De-
beri in uicem quid potest, non min⁹
in contractibus strictis, quām in cō-
tractibus bonæfidei. Sequitur igi-
tur, id quod in uicem debetur ipso
iure cōpensari, siue ex contractibus
strictis quid debeat⁹, siue ex bona
fidei cōtractibus. Et hoc placuit in-
ter omnes, postquam Diuus Marcus
compensationem admisit etiam in
iudicijs strictis, doli mali exceptio-
ne opposita. Ac commune Ictorum
placitū Alexander Seuerus sua con-
stitutione comprobauit. Sic enim
Alexander Imperator rescripsit: si
constat pecuniam in uicem deberi,
ipso iure pro soluto cōpensationē
haberi oportet, ex eo tempore, ex
quo ab vtraq; parte debetur, vtique
quoad cōcurrentes quātitates ei⁹q;
soli⁹

solius, quod amplius apud alterum
 est, usuræ debentur, si modo peti-
 tio earum subsistit. l. 4. C. de com- 9
 pensat. Accursius hoc Alexandri
 rescriptum conatur ad viuras dun-
 taxat restringere. Dicit enim in
 actionibus strictis ipso iure com-
 pensationem fieri, quod ad usuras
 attinet, ut inhibeantur. Verum
 Imper. generaliter loquitur de pe-
 cunia inuicem debita, eamq; com-
 pensari dicit, quoad concurrentes,
 quantitates, & usuras deberi eius
 solius quantitatis, quæ amplius a-
 pud alterum est. Idem quoq; ab eo-
 dem Alejandro rescriptum est his
 verbis: Etiamsi fideicommissum
 tibi ex eius bonis deberi constat, cui
 debuisse te minorem quantitatē di-
 cis, æquitas compensationis usur-
 rum excludit computationem: Pe-
 titio autem eius, quod amplius tibi
 deberi probaueris, sola relinquitur,
 l. 5. C. de cōpensat. Alexandrinæ cō- 10
 stitutionis meminit quoq; Vlpian.

in I. cum alter alteri, h.t. nostro:
 Alter debuit alteri pecuniam sine
 usuris, alter usurariam, à Diuo Se-
 uero, inquit Vlpianus, constitutum
 est, concurrentis apud utrumque
 quantitatis, usuras non esse præ-
 standas. Ideo non præstantur usu-
 ræ concurrentis apud utrumque
 quantitatis, quod quantitates, qua-
 apud utrumq; concurrunt, ipso iu-
 re sunt compensatæ. Et haec pro-
 cedunt, etiamsi inuicem sit usura-
 ria pecunia, diuersæ tamen usuræ.
 Nam compensatio nihilominus lo-
 cum habet, eius quod inuicem de-
 betur, vt idem Vlpianus docet in l.
 idem iuris, h.t. nostro. Et cum Vl-
 pianus Diuum Seuerum nominat,
ii Alexandrum Imperatorem intelli-
 git, qui Seuerus dictus est, quod in
 milites seuerus esset. Post Alexan-
 drum Seuerum, sanctissimus quoq;
 Imperator Iustinianus Ictorum
 commune placitum approbavit. I.
 fin. C. de compensat. Ibi Iustinia-
 nus

nus constituit, ut in omnibus actionibus, compensationes ipso iure admittantur. Notanda est vniuersalis, in omnibus, quæ perspicuè ostendit, nō minus in strictis iudicijs quām in iudicijs bonæfidei compensationem ipso iure fieri, etiam, antequam doli mali exceptio opponatur. Cæterū obstante videtur 13
 I. si ex venditione, I. si propter fructus, & I. quoniam, C. de compensationibus. In I. si ex venditione, venditori debetur pretium ex venditione, & si venditor pretium petat, & ipse vicissim emptori ex alio contractu tantundem debeat, petenti pretium exceptio compensationis obijci potest. Nam ita ab Imperatore est rescriptum, si ex venditione venditori pretium debetur, compensationis ratio opponitur. In I. si propter fructus, quæ proxime sequitur dictam legem ex venditione, vitricus tibi debuit propter fructus ex possessione tua per-

G 5 ceptos;

ceptos: Ex possessione tua hoc est,
 14 ex prædio sius ex fundo tuo. Pos-
 sessionem enim Imperator pro præ-
 dio accipit, quod Ictis & Impe-
 ratoribus vfitatum est. Mater
 autem tua, vitrico legatum reli-
 quit: Vitricus legatum à te petere
 cœpit. Tu negas, te vitrico qui-
 quam debere. Re' ad Imperato-
 rem delata, Imperator rescripsit.
 Mutuæ debitæ quantitatis, com-
 pensationem non immerito obli-
 ci. In l. quoniam tu liberum fun-
 dum emisti. Postea certum quid
 soluisti, velut ex obligatione, præ-
 cedente emptionem, hoc est, tu
 soluisti id, pro quo fundus obliga-
 tus fuit à venditore, antequame-
 ineres fundum. Si postea venditor
 à te petat debitum, compensatio-
 nem eius, inquit Imperator, quod
 indebitè soluisti, potes opponere.
 Soluisti indebitū, quia venditor li-
 berum fundū tibi vendidit, & ob id
 non tu, sed venditor debuit soluere,

pro

QVOMODO FIAT COMPENS. 91

pro quo fundus ante venditionē fuit obligatus. Cum autem tu id solueris, indebitum soluisti, & propterea si vendor pretium à te petat, potes venditori exceptionem compensationis opponere; Atq; ita ex dictis tribus legibus constat, cum vtrinq; quid debetur, debitum peti, sed agenti obijci & opponi posse exceptionem compensationis. Iam ita argumentari quis potest. Si quid petitur, necesse est, ut debeatur: Actio enim est ius persequendi quod sibi debetur, s.i. Inst. de actio. Rursus deberi id quod petitur, exceptio compensationis, quæ agenti obijcitur & opponitur, ostendit. Exceptio namq; actionis est exclusio, l.z. de except. Ex his igitur necessariò sequitur, ipso iure compensationem non fieri. Etenim, si ipso iure compensatio fieret, quoties vtrinque quid debetur, non rectè quod debitum fuit, postea petetur, non rectè etiā exceptio cōpensatio-

sationis obijceretur & opponeret.
 tut. Ad hanc difficultatem tollendam, ita respondendum est: Compensatio ipso iure fit, vt supr. multis legibus ostensum & probatum fuit. Et si quis post factam ipso iure compensationem agat, & quod sibi debitum fuit petat, non recte agit, non obstat quoq; agenti exceptio, quia nulla creditor i fuit actio. Actio enim, quam creditor habuit; extincta est, quia, quod debitum creditor i fuit, est extinctum, obligatio, qua debitor creditor i tenebatur, est sublata. Actio autem personalis sine debito, sine obligatione non est, cum mater actionum sit obligatio vt Theophilus in Institu. loquitur. Cum itaq; debitor, post factam ipso iure compensationem, amplius creditor i non debeat, creditor i amplius non sit obligatus necesse est, vt creditor i in debitorum quoque nulla competat actio, & proinde etiam illi, qui post factam

Etiam compensationem conuenitur,
 cui molestia exhibetur, à quo, quod
 ante compensationem debitum fu-
 it, petitur, nulla competit exceptio,
 cum exceptio nihil aliud sit, quam
 actionis exclusio, ut à lato definitur.
 I. 2. de except. Et quod nullum est,
 excludi, aut aliqua exceptione re-
 moueri non potest, cum non entis, 17
 non sint aliquæ qualitates. Inter-
 pretes quidem nostri tradunt, exce-
 ptionem aliquam esse facti, ea que
 pragmatici vti solent, quoties quis 18
 sine actione experitur. Sed nulla
 est in Iure exceptio quæ facti dica-
 tur. Et cum quis petit, quod sibi à
 Reo non debetur, Reus non excipit,
 sed negat se actione teneri, & alle-
 gat caussam, quare non teneatur,
 hanc nimirum, vt de proposito lo-
 quamur, quod compensatio sit mul-
 to iam ante facta, quemadmodum
 in simili Imper. docet in l. 3. C. de
 transaction. Et hæc caussa omnino
 in iudicio alleganda est, sicuti etiam
 exce-

exceptio, vbi est actio, est propo-
nenda, alioquin proceditur, & agēs
auditur. Et hoc Imperatores vo-
lunt in sup. dictis tribus legibūs, cū
dicunt, compensationem esse obij-
ciendam siue opponendam. Oppo-
nere, siue obijcere compensationē,
non est opponere, siue obijcere ex-
ceptionem compensationis, sed di-
cere siue allegare ipso iure factam
esse compensationem; Obiectio si-
ue oppositio cōpensationis, non fit
per modum exceptionis, quia nulli
competit exceptio, vbi qui agit a-
ctionē nullam habet, sed per modū
allegationis caussæ, quare reus con-
uentus actione nulla teneatur. Inde
autē non rectè infertur, quod qui-
uis facilè intelligit, ipso iure com-
pensationem non fieri, aut factam
non esse. Quinimo si reus conuen-
tus non obijciat, non opponat cō-
pensationem, sed patiatur in se dari
actionem, & secum agi non ideo mi-
nus dicemus, ipso iure compen-
sationem

tionem esse factam. Potest reus Iuris beneficium contemnere , & compensatione , quæ ipso iure facta est , non vti , sed hoc iuris constitutionem non mutat. At rursus 20 obijcitur.l.5.h.t.nostro.In hac l.dicitur: si quid à fideiussore petatur, eligere fideiussorem posse , vtrum, quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit , & si virumq; velit compensare audiendū eum esse. Si fideiussor eligere potest, vtrum velit compensare, omnino dicendū videtur, ipso iure compensationē nō fieri. Et quodāmodo contraria hæc videntur esse, ipso iure, siue legis vi & potestate fieri, & eligere vtrū quis velit compensare. Quod ipso iure fit , sine ullo hominis facto fit. Eleccio in voluntatem alicuius confertur , & sine voluntate hominis non procedit. Ad hanc difficultatē tollendam in primis monere oportet , Iure Pandectarum & 21 Codicis, integrum fuisse creditori,

cum

cum reo principaliuè, an verò cum fideiussoribus vellet experiri. Intelligitur hoc ex l. qui mutuam, in principio, Mandati. Ibi Papinius inquit: Qui mutuam pecuniam dari mandauit, omisso reo promittendi, & pignoribus non distractis eligi potest. Idem intelligitur ex tit. de fideiussoribus, in Institut. Nam ibi Imper. tradit, si plures sint fideiussores, creditorem ab uno totum consequi posse, & huius solius detrimentum esse, si is, pro quo fideiussor fideiussit, soluendo non sit. Idem quoq; intelligitur ex d.l.s.h. tit. nostro de compensatio. in qua creditor à fideiussore petit, & fideiussor elit, vtrum compensare velit, quod sibi, an quod reo, pro quo fideiussit, debetur. Quinimo iure pandectarum & Codicis, creditor non tantum accessiones potuit cōuenire, omisso reo principali, sed etiam potuit cum Reo principali & cum fideiussoribus simul agere.

l.3.5.

1.3. s. vlt. de duobus reis l. grege s.
 etiam si, de pignorib. Sed totum hoc
 Nouella constitutione quarta im-
 mutatum est. His cognitis ad d.l. 5.
 hoc titulo nostro, hoc modo respon-
 debimus. Fideiussor quidem ibi e. 23
 ligit, utrum compensare velit, quod
 sibi, an quod Reo, an quod utrique
 debetur, sed inde non recte dicitur,
 ipso iure compensationem non fie-
 ri. Nam compensatio ipso Iure fit,
 cum Reus principalis debet, & ipsi
 à creditore vicissim quid debetur.
 Fit etiam compensatio ipso Iure,
 cum ei, qui fideiussit, vicissim à cre-
 ditore, cui fideiussit, aliquid debe-
 tur. Deniq; ipso Iure fit compen-
 satio, cum creditor reo principali,
 & simul fideiussori vicissim quid de-
 bet. Facta autem ipso iure compen-
 satione, penes fideiussorem stat eli-
 gere, utrum pro compensato habe-
 re velit omnia, quæ ipso Iure iam
 compensata sunt, an verò pleraque
 ex ijs tantum. Si vult pro compen-
 sato

H

sato

sato haberi id tantum, quod ipsi fideiussori à creditore debetur, integrum est fideiussori, à creditore conuento, id duntaxat quod creditor ipsi debet retinere, & reliquum creditor, quod ex fideiussione debet, soluere. Si non vult fideiussor conuentus pro compensato haberi, quod ipsi vicissim à creditore debetur, sed id tantum, quod reo principali rursus à creditore debetur, & hoc fideiussori integrum est facere, & eo retento, quod creditor reo principali vicissim debet, reliquum creditor fideiussor soluet. Quod si fideiussor à creditore conuentus pro compensato haberi vult, quod sibi, itemque reo principali, vicissim à creditore debetur, quodque totum ipso iure iam compensatum est, potest fideiussor hoc facere. Hæc est sententia dictæ legis quintæ, hoc titulo nostro. Et electio itemque voluntas fideiussoris, pertinet ad compensationem.

sationem iam factam, non etiam ad compensationem quæ fieri adhuc debeat. Et compensatione ipso iure iam facta, eligit fideiussor, à creditore conuentus, vtrum quod sibi, an quod reo, an quod vtriq; vicissim à creditore debetur compensari velit, hoc est pro confessato haberi. Si compensatione, quæ ipso iure iam facta est, vti non vult, iniuitus ea vti non cogitur; Cum quilibet²⁴ possit Iuri sibi competenti renunciare l. penult. C. de pactis l. si iudex, de minoribus. Et quemadmo²⁵ dum responsum est, ad l. 5. h. t. nostro, eodem modo respondere oportet, ad l. 2. h. t. nostro, quæ Iuliani Icti est. Inquit Iulianus, vnumquemque, creditorem suum, eundemque debitorem petentem, submouere, si paratus est compensare. Nam compensatio fit ipso Iure, & facta compensatione, vnicuiq; liberū est, compensatione vti, vel nō vti. Si quis velit vti cōpēsatione, aut vt

Ictus inquit, si quis paratus sit cō-
pensare, potest creditorēm suum,
cūdemque debitorem petentem
submouere, si quis nolit vti com-
pensatione iam facta, & hoc ipsi in-
tegrum est. Submotio autem cre-
ditoris agentis non fit opposita ex-
ceptione compensationis, sed fit
allegata caussa, ob quam petens au-
diri non debeat nec possit, quia sci-
licet compensatio facta sit. Et hæc
caussa, vt sup. monui, semper à reo
conuento alleganda est, alioquin
petens auditur, & reus conuentus
26 condemnatur. Nam & aliàs quo-
tiescunq; ipso Iure quid factum est,
necessè est, vt id ipsum allegetur &
dicatur, si modo quis iuris benefi-
cio vti velit. Sic testamentum ra-
tione præteritionis ipso Iure est
nullum, necessè tamen est, vt in te-
stamento præteritus dicat, se præ-
teritum esse, & petat testamentum
ob id nullum declarari, aliàs te-
stamentum sustinetur, l. filio præte-
rito

rito, & ibi Dd. de iniusto rupto, irrito facto testam. Falcidia quoque ²⁷ refecat legata ipso Iure. I. linea margaritarum, Ad l. Falcid. Necesse tamē est, vt heres hoc alleget, & petat, vt ex legatis sibi Falcidia relinquatur, quæ ipso Iure de legatis iam resecta fuit, l. patrem, quæ in fraudem credit. facta sunt &c. Sic emphyteuta, canonem non soluens, intra biennium vel triennium, ipso Iure emphyteusi cadit. Verūm necesse est, vt dominus prædij emphyteutie hoc alleget & dicat, emphyteutam, iure suo, ob non solutum canonem cecidisse, & petat sententia iudicis hoc ipsum declarari, quemadmodum in l. 2. C. de iure emphyteut. explicari solet. Superiori quoque responsione vtedum erit, si quis ex l. quod Labeo hoc tit. nostro, argumentari vellet, ipso iure compensationem non fieri, quod Vlpianus dicit, non esse sine ratione quod Labeo ait, vt si cui

petitioni specialiter destinata sit
cōpensatio, in cæteris non obijciatur. Et compensatio potest vni petitioni destinari. Igitur ipso Iure nō fit, cum diuersa sint, ipso Iure fieri compensationem, & nostra destinacione fieri. Sed dicendum est, ipso Iure fieri compensationem, & factam nihilominus vni petitioni destinari posse. Pone enim, debeo tibi centum ex mutuo, & alia centū ex venditione. Tu mihi rursus incipis debere centum: Hic ipso Iure fit compensatio, eaq; destinari potest vni petitioni, puta petitioni descendenti ex contractu mutui, & huic petitioni destinata compensatio nō potest postea obijci rursus, si centū ex venditione petantur. Sed rursus ei quod diximus ipso iure fieri compensationem, videtur obstare. l. yti-
29 les. s. fin. de petit. hered. Ibi de voluptuarijs impensis agitur, & Ictus docet, voluptuarias impensas posse seruari per doli mali exceptionem,
si bo-

Si bonæfidei possessor hereditatem possedit, eaq; ei postea afferatur, prædoni verò, idest, malæ fidei possessori dici posse, non debuisse eum in alienam rem superuacuas impensas facere, ita tamen ut potestas ei fiat tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possunt. Cum dicit Ictus seruari impensas per doli mali exceptionem, hoc dicit, impensas compensari cum ijs, quæ ex hereditate percepta sunt, & alioquin restituenda esent. Quæ possessor hereditatis, cui afferatur hereditas, restituere cogitur, ea debet illi, cui hereditas restituenda est. Rursus is cui hereditas restituenda est, debet impensas voluptuarias, possessori hereditatis, qui eas fecit, atque ita hic debitum est, & creditum. Huius tamen inuicem debiti & crediti compensatio, ipso Iure non fit, sed possessor hereditatis impensas seruat, per exceptionem doli mali

dicendo, quod dolo malo faciat ijs
 cui hereditas restituenda est, quod
 omnia sibi restitui desideret, & ta-
 men impensas voluptuarias, in he-
 reditatem factas, non vult refunde-
 re. Hac exceptione opposita, fit co-
 pensatio factarum impensarum,
 cum ijs, quæ alioquin restituendæ
 essent, vsq; ad concurrentes quan-
 titates. Compensatio igitur ipso
 Iure non fit, etiam in Iudicijs bo-
 næfidei, quale est petitio heredita-
 tis, sed tunc demum cum doli mali
 exceptio opponitur. Idem etiam
 ostendit l. hereditas de petit. hered.
 Defunctus ibi iussit monumentum
 sibi ab herede fieri, Is qui bona fide
 hereditatem possedit, monumen-
 tum defuncto fecit. Postea heredi-
 tas ei aufertur. Questionis est an
 sumptus in monumentum factos,
 retinere possit? Ictus inquit, si bo-
 næfidei possessor probabilem mo-
 dum sumptuum, in faciendo monu-
 mento non excessit, poterit sumpto-
 retine-

retineredoli exceptione. Hic quoque fit compensatio sumptuum, quos bonæfidei possessor fecit in monumentum, cum ijs quæ ex hereditate restituenda essent. Sumptus in monumentum factos, debet ijs, cui hereditas restituitur. Et contra ei, cui hereditas restituenda est, debentur ea, quæ restituenda sunt. Est hic vtrinq; debitum & creditum. Compensatio tamen eius, quod vtrinq; debetur, ipso lure non fit, sed per exceptionem doli mali. Idem traditum est, in l. fin. de petit. hered. Ibi pater, cum filium emancipasset, possedit bona vxoris suæ, ex ijsq; fructus percepit. Filius postea à matre heres institutus, adiit hereditatem matris, & bona à parente petijt. Parenis erogationem fecit, in honorem filij cum esset senator. Quæsitum fuit, cum paratus sit pater, restituere hereditatem, deductis ijs, quæ pro filio erogauit, an filius, nihilominus perseue-

H 5

rans

xans petere hereditatem, doli mali exceptione submoueri possit? Filius debet hereditas restitui, eaq; ipsi a patre possessore debetur. Filius contra debet patri, quæ pater ex hereditate illa erogauit in honorem ipsius. Est hic debitum & creditum, & tamen compensatio ipso Iure non fit, sed doli mali exceptione

30 opposita. Ad hanc difficultatem tollendam respondendum est ad hunc modum: Petitio hereditatis olim non erat bonæfidei actio, sed nonnulli eam pro bonæfidei actione habebant, alij contra, pro actione stricta. Et qui petitionem hereditatis inter bonæfidei actiones numerabant, admittebant in ea compensationem, etiam doli mali exceptione non opposita, vt textus est, in l. planè, de petition. hered. Contra qui petitionē hereditatis, actionem strictam esse volebant, admittebant compensationē, postrescriptum Diui Marci, in petitionē here-

hereditatis, doli mali exceptione opposita. Et quāuis postea Iustinianus cōstituit, vt petitio hereditatis inter bonæfidei actiones numeretur s. actionum autem. Institu. de Actio. & post rescriptum Diui Marci, Ictis placuit, in omnibus actionib⁹ compensationē ipso Iure fieri, quod Imperatorum constitutiones etiā probarunt, vt sup. expositū est: tamen hoc, quod compensatio impensarum fieri debeat doli mali exceptione opposita, à Pandectarum cōpositoribus ex Iure veteri relictū est in d.l.vtiles, d.l.hereditas, & d.l. fin. de petit. hered. Obijcitur hoc 33 amplius l.i.s.fi. quæ senten. sine appellazione rescindantur. Ex ea lege Tindarus in tractatu de cōpensationibus ita argumentatur. Si cōpensatio fit ipso Iure, appellatio frustratoria est, hoc est, non est necesse appellare à sententia Iudicis, qui condemnauit ad soluendum, eum, cui vicissim ab aduersario debebat.

batur. Ratio est, quia ipso Iure cō-
pensatio eius, quod vtrinq; debi-
tum fuit, facta est. Iudex igitur non
recte condemnauit eum, qui nihil
debuit, & ob id appellare necesse
non est. Sed à sententia Iudicis,
condeinnantis eum qui debuit, cum
illi vicissim ab aduersario debere-
tur appellari potest, d.l.i.s.fin.quæ
senten. sine appell. rescindantur.
Ergo compensatio ipso Iure non
fit. Ad hoc argumentum ita re-
spondere oportet, In d.l.i. s.fin.
quæ senten. sine appell. rescin-
dantur. Talis proponitur facti spe-
cies. Ego & tu, apud eundem Iudi-
cem aliquid petiuimus. Ego dixi
te mihi debere pecuniam cum vsu-
ris. Tu contra affirmasti me tibi pe-
cuniam debere sine vsuris. Mutua
hic est petitio. Iudex, me priorem
condemnauit tibi, quo tu prior me
condemnatū habes, vt lectus inquit,
vt tu prior posses iudicati agere
aduersum me: Hic mihi necesse non
est

est appellare. Ratio est, quia secundum sacras constitutiones, tu iudicatum à me petere non potes prius, quam de mea quoq; petitione iudicatum fuerit. Hoc ius compensationis facit. Si enim iudex te mihi vicissim condemnauerit, hoc casu vsq; ad concurrentes quantitates, quæ hinc inde debitæ fuerunt, ipso iure compensatio multò iam ante fuit facta. Ne igitur tu exigas à me, quod multò iam ante tibi non debui, vtputa compensatione ipso lurre facta, ex eo tempore, quo vtrinque debitum fuit, tu iudicati agere nō potes aduersum me prius, quam de mea quoq; petitione, quam aduersus te institui iudicatum fuerit. Et hoc fit, inquit Ictus, secundum sacras constitutiones: Intelligit hic Ictus l. 6. C. de compensat. Ibi 34 talis proponitur facti species: Maritus egit aduersus mulierem actione rerum amotarum. Vxor contra egit ex stipulatu aduersus virum.

Iudex

Iudex virum mulieri condemnauit
 Hoc casu, vxor non potest statim
 iudicati agere aduersus virum, sed
 actio iudicati suspenditur, donec
 etiam in caufsa, quam vir aduer-
 sus mulierem instituit, pronuncia-
 tum fuerit, idque fit, propterius
 compensationis. Compensationis,
 rescripsit Alexander, æquita-
 tem iure postulas: Non eum prius
 exsolui, quod debere te constiterit,
 æquum est, quæm petitioni mutua
 responsum fuérit, eò magis, quod
 ea te persequi dicis, quæ à mulie-
 re diuortij caufsa amota quereris.
 Appellatio igitur hoc casu nece-
 faria non est. Tutijs tamen est
 vt appellatio interponatur, hoc
 Ictus vult dicere his verbis, ma-
 gis est, vt appellatio interponi-
 tur, d. l. i. in fin. quæ sentent. sine
 appell. rescindantur. Ideo magis
 & tutius est, quia, interposita ap-
 pellatione, metuendum non est, ne
 Iudex, à quo appellatum est, ad
 execu-

executionem rei iudicatae procedat, quod etsi de lute facere non potest, de facto tamen facere posset, sed appellatione interposita; id nullo modo facere potest. Ex vero, quod Ictus dicit, magis siue tutius esse, ut appellatio interponatur, non recte infertur, appellari debere a sententia iudicis, qui condemnavit, compensatione ipso Iure iam facta. Nec enim Ictus dicit, appellari debere, sed potius affirmat, necesse non esse appellare. Appellatio ex abundanti & pro maiori tantum cautela interponitur, non ex necessitate, quasi necesse sit appellare. Postremò aduersus 36 id quod diximus ipso Iure fieri compensationem, nec doli mali exceptionem necessariam esse, adfertur, l. vnum ex familia, s. sed si uno, de leg. 2. Ibi dicitur, tacitam pensionem induci, hoc est, ipso Iure fieri compensationem, & tamen opponendam esse doli mali

mali exceptionem. Igitur male hoc supra negatum fuit. Respondendum est hoc modo, in d. s. sed si vno, hoc non dicitur, quod opponenda sit doli mali exceptio, sed dicitur compensationem fieri ipso Iure, ratione exceptionis dolii, quod nihil aliud est dicere, quam ideo ipso Iure fieri compensationem, quia doli mali exceptio inest. Olim strictis negotijs, non inerat doli mali exceptio, sed negotijs bonæ fidei tantum, l. huiusmodi, 84. s. qui seruum, de legat. i. l. sed et si ideo 21. s. fin. soluto matrimo.

37 Hodiè doli mali exceptio inest et iam strictis Iudicijs, ex caussa compensationis, quia compensatio fit ipso iure, non ex alijs caussis.

Cuiacius lib. 15. obseruat. c. 1.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Quando fiat compensatio.

1. Non statim fit compensatio simularq;
aliquid debitum est & creditum.
2. Liquidum cum illiquid non compen-
satur.
3. Iustinianus hoc non constituit primus,
ut compensatio fiat ex causa liqui-
da.
4. In alternatiis promissionibus virumq;
non debetur.
5. Compensatio ex aequitate est intro-
ducta.
6. Ad compensationem requiritur pra-
sens debitum.
7. Quod in diem debetur non compensa-
tur antè quam dies veniat.
8. Compensatio est pro soluzione.
9. Olim confessis & iudicatis dabantur
30. dies.
10. Hodie iudicatis dantur quatuor men-
ses ad soluendum.

I

11. Ex-

11. Explicatur l. cum militi s. fin. ff. De compensationibus & nū. 26.
12. Etiam debitum certo loco soluendum compensatur.
13. Explicatur l. pecuniam ff. De compensationibus.
14. Compensatio debitorum liquidorum fit litis contestatione non obstante.
15. Explicatur l. in compensationem ff. De compensationib.
16. Nemo persequendo facit caussam suam deterioriem.
17. Pœnales actiones per litis contestationem transmittuntur ad heredes ab virag_{is} parte.
18. Creditor non cogitur compensare quod alij debet, quam debitori suo.
19. Explicatur l. in rem suam s. l. ff. De compensationibus.
20. Explicatur l. si duoff. De duobus reis quæ cū d. l. in rē suā pugnare videtur.
21. Certis casibus contingit ut creditor compensare cogatur quod alij quam debitori suo debet.
22. Explicatur l. si cum filiofam. ff. De com-

compensationibus.

23. Seruitus morti comparatur.
24. Cur cum seruo agi non possit.
25. Fideiussor compensare potest, quod debetur reo principali, pro quo fideiussit.
27. Dissolvitur argumentum ex l. fin. C.
De compensat. prolatum, quo probari videretur, compensationem etiam in praesenti debito non admitti.
28. Cur actioni depositi non opponatur compensatio.
29. Explicatur l. vlt. C. de commodat.
qua probari videretur, compensationem etiam in commodati actione locum non habere.
30. An in actione momenti locum habeatur compensatio.
31. Possessorum summarissimum quodnam dicatur.
32. Appellatio in actione momenti locum non habet.
33. Explicatur l. unic. S. taceat C. de rei uxori. action. ex qua dicendum videatur, actioni ex stipulatu de dote compensatione non posse obijci.

34. *Mulier in dote præfertur omnibus creditoribus tempore anterioribus.*

35. *Aliud est retentio aliud compensatio.*

36. *Interdum deductio sive retentio in ris est.*

N superioribus exposi-
tum est, quid sit compen-
satio, item quarum reū
fiat compensatio, & quo-
modo fiat compensatio. Sequitur
nunc ut videamus, quando fiat cō-
pensatio. Nec enim statim, cum
hinc inde debitum quid est, ipso
Iure debitum & creditum compen-
santur, sed necesse est, ut debitum
& creditum sit liquidum. Liqui-
dum cum liquido compensatur. Li-
quidum cum illiquido compensari
non potest. I. vlti. C. de compensat.
Ibi Iustinianus Imperator inquit;
Ita compensationes obijci iube-
mus, si caussa ex qua compensatur
liquida sit, & nonnullis ambagi-
bus,

bus innodata. Affirmat Iustinianus se iussisse, ut compensationes ex caussa liquida fiant. Hæc verba non ita sunt exaudienda, quasi Iustinianus primus constituerit, ut compensationes tunc dèmum admittantur, cum hinc inde debitum liquidum est. Huius rei Iustinianus autor primus non est, sed multò ante Iustiniani tempora id obtinuit, quem admodum intelligitur ex I. si debeas h.t. nostro. Ibi debo tibi decem; Tu mihi vicissim debes decem, aut hominem, vtrum voluero. Ictus Scæuola inquit, ita compensationem huius debiti admitti, si palam dixissem vtrum voluissem. Ecce hic debitum est & creditum. Ego enim tibi debo decem. Tu mihi vicissim promisisti decem. Ego debtor sum, sum etiam creditor cum tu mihi promiseris vicissim decem. Hic tamen ipso Iure compensatio non fit. Ratio est, quia quod tibi debo, liquidum est, & ego nulla ratione

I 3 nega-

negare possum, me tibi decem debe-
re. E contrario verò decem, quæ
tu mihi promisisti, liquida nō sunt.
Non enim purè & simpliciter de-
cem mihi promisisti: si purè mihi
decem promisisses, debitum hoc
liquidum esset, & ego confessim de-
cem à te petere possem. s. omnis sti-
pulatio, Instit. de V. O. Huius debiti
dies cessit & venit, l. cedere diem, de-
V. S. Hoc etiam casu decem, quæ ti-
bi debeo, ipso Iure cōpensarentur,
cum decem, quæ tu mihi purè pro-
misisti. Debitum enim vtrumque li-
quidum est. At cuī tibi debeo de-
cem, & tu mihi promisisti decē aut
hominem, decem cum decem ipso
Iure nō compensantur. Hic vtrinq;
debitum liquidum non est. Decem,
quæ tibi debeo liquida sunt. Decē
quæ tu mihi promisisti liquida non
sunt. Nec enim promisisti decē pu-
rè, sed decem mihi promisisti aut
hominē, sub disiunctione, siue sub
alternatione, promissio facta est.

Et in

Et in alternatiis promissionibus vtrumq; non debetur, sed alterutrū tantum, & quidem electio est promissoris, l. plerumq; s. penult. de iure dotium. In proposito autē ego eligo, vtrum habere velim decem aut hominē, idq; propterea quod decē aut hominem mihi promisisti, vtrū voluero. Hæc verba, vtrum voluero, mihi dant electionē, cum aliās electio esset tua. Et antequā ego eligo, & palām dico, vtrum velim, decēne an hominem debitum illiquidū est, & cōpensatio non fit. Cæterū vbi elegi, vbi palām dixi, me decem velle, iam debes mihi liquido decē, & ex eo tempore ipso Iure fit cōpensatio eorum decem quæ tibi debeo, cū illis decē, quæ mihi vicissim debes. Ante cōpēsatio fieri nō potuit. Scæuola igitur Ictus, perspicuè ostendit, liquidum cum illiquidō nō compensari, sed liquidi cū liquido duntaxat compensationē fieri. Ideo autem liquidum cum illiquidō non

compensatur, ne per compensatio.
5 nem, quæ ex æquitate introducta
 est. l. 5. & 6.C.de compensatio. in-
 iuria alicui fiat. Fieret iniuria cre-
 ditori, si quod ipsi liquido debetur,
 quodque nulla aduersarij tergiver-
 satione eludi potest , compensari
 diceremus cum eo, quod debitor si-
 bi vicissim à creditore deberi affir-
 mat, nec tamen probat, neq; pro-
 bare statim potest. Quemadmodum
 verò debitum, quod compensatur,
 vtrinq; liquidum esse oportet: ita
6 necesse quoq; est vt debitum vtrin-
 que sit præsens, hoc est, necesse est,
 vt quod vtrinque debetur, tale sit,
 quod hinc inde peti iam possit. Ver-
 bi gratia, debo tibi centum ex mu-
 tuo, Tu mihi incipis vicissim debe-
 re centum ex venditione. Debitum
 vtrinque liquidum, purum & præ-
 sens est. Ego enim à te statim cen-
 tum petere possum. Tu versa vice
 statim à me centum potes petere.
 Et ideo hinc inde debitum ipso lu-
 re com-

re compensatur. Quod si tu mihi
pure debeas centum, ego è contra-
rio debo tibi centum in diem, hoc
casu hinc inde debitorum compen-
satio non fiet. Debitum utrinque
quidem liquidum est, præsens non
est. Quod tu mihi debes præsens de-
bitum est. Quod ego vicissim tibi
debo, præsens debitum non est,
sed in diem. Et quod in diem debe- 7
tur, non compensatur, antequam
dies veniat, quanquam dari oport-
teat. Ita Ulpianus Ictus loquitur,
in l. quod in diem, h. t. nostro. Ratio
huius Iuris haec est: Compensatio
pro solutione est. l. 5. h. t. nostro.
Quod autem in diem debetur, sta- 8
tim quidem debetur, sed peti ante-
quam dies venerit non potest. s. in
diem. Institut. de V. O. Eius dies
cessit, sed nondum venit. l. cedere
diem de V. S. Imò, qui ante diem
petit, plus petit, & in poenam plus
petentium incidit. s. si quis agens,
Institut. de Action. In diem igitur
I 5 debi-

debitum, antequam dies veniat, debitor soluere non compellitur. Inde sequitur, in diem debitū compensari quoq; non posse, antequam dies venerit. Et hoc intelligendū est de die, qui a contrahentibus apponitur. Secus est in die, siue tempore quod iudicatis & confessis in Iure qui pro iudicatis habentur, l. 1. & toto titulo de confessis, ad soluen.
 9 dum dari solet. Olim ex XII. tabulis, iudicatis & in iure confessis, 30. dies dabatur. Ita enim duodecim tabulæ habuerunt. A Eris confessi, rebusq; iure iudicatis, 30. dies iuste sunt. Gelli^o libro 20. noctiū Attic. c. 1. Postea ex alia quadam lege duo menses iudicato faciendo dari coepi- rūt. l. 1. C. Theodo. de usuris rei vind.
 10 Hodiè ex Iustiniani constitut. iudicatis dantur quatuor menses ad soluendū, l. 2. C. de usuris rei iudic. Et quod iudicatus debet, etiā intra tempora iudicati recte compensatur cū eo, quod ipsi vicissim debetur, au- ctore

etore Papiniano, in d.l. cum militi,
 §.fin.h.t.nostro. Ibi Titio iudicatus,
 intra diem, ad iudicati executionē
 datum, agit cum eodem Titio, qui
 & ipse pridem iudicatus erat. Hic
 compensatio admittitur, quamuis
 dies ad soluendum iudicatum, non
 dū venerit. Differētiæ rationē in-
 tra diem à contrahentibus apposi-
 tum, & diem, iudicatis ad soluen-
 dum datum, assignat Papinianus in
 d.l. cum militi, in fine h.t.nostro, **rr**
 his verbis: Aliud est, diem obliga-
 tionis non venisse, aliud humanita-
 tis gratia tempus indulgeri solu-
 tionis. Dies, qui à contrahentibus
 apponitur, ideo apponitur, ne ante
 eum diem debitor ad soluendum a-
 digatur, & hoc ipsū debitori & cre-
 ditori ita placuit, & propterea de-
 bitor antequam dies venerit, non
 rectè ut soluat conuenitur. Id et-
 iam, quod in diem debetur, non
 compensatur ante illum diem. A-
 lia ratio est temporis, quod con-
 demna.

demnatis siue iudicatis ad soluen-
dum dari solet. Hoc tempus huma-
nitatis gratia condemnatis indul-
getur, d.l.cum militi in fin. h.t. no-
stro, & vt Constantinus Harmeno-
pulus eleganter inquit, *πεός με γιαν
ψιν*, hoc est, ideo indulgetur hoc
tempus, vt iudicatus siue conde-
mnatus respirare quodammodo
possit. Ideoq; si condemnatus cum
illo, cui condemnatus est, intra te-
pora iudicati agat, & sibi debitum
petat; id quod condemnatus ex con-
demnatione vicissim debet, com-
pensabitur cum illo, quod sibi debe-
tur ab eo, cui condemnatus est, quā-
uis tempora condemnato ad sol-
uendum data, nondum elapſa fue-
rint. Ea tempora iudicato huma-
nitatis gratia indulta fuerunt. Et
humanitatis est, vt si condemnatus
intra tempora, ad iudicatum sol-
uendum data, agat, compensetur
quod ipse vicissim ex condemna-
tione debet. Ex his relinquitur, de-
bitum

bitum tantum liquidum & præsens compensari: Et cum debitum vtrinque liquidum est, itemq; præsens, compensationem non impedit, quod certo loco debitum solui debeat. Nam etiam debitum certo 12 loco soluendum compensatur, cum sua tamen caufsa, hoc est, ut ratio habeatur eius loci, quo conuenit pecuniam dari. Ita à Icto Iauoleno traditum est in l. pecuniam, h.t. 13 nostro. Pone, pecuniam certo loco à Titio dari stipulatus sum. Titius petit, à me, quam ei debeo pecuniam. Hic duo quæruntur; primum, an Titio petenti à me pecuniam, quam ei debeo, obijcere possim compensationem, quod ille stipulanti mihi, pecuniam promiserit? Deinde, an ratio aliqua loci etiam haberi debeat? Ictus ad vtramq; quæstionem respondeat, & primum docet, si Titius petat, eam quoque pecuniam, quam certo loco promisit, in compensationem deduci oportere.

oportere. Deinde respondet ad alteram quæstionem, fieri quidem compensationem, etiam eius pecunia, quæ certo loco dari debuit, sed cum sua caussa, idq; vt intelligatur, explicat his verbis, id est, ut ratio habeatur, quanti Titij interfuit eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari. Sic Paulus, in I. cum fundus, in princ. de rebus creditis, docet, cum fundo caussam omnem restituendam esse, & vt intelligatur quid sit caussa, adjicit, id est, omne quod habiturus esset alter. Sic in I. præterea, de rei vindicat. dicitur, opus esse, vt caussa rei restituatur, id est, vt omne habeat petitum, quod habiturus fuisset iudicij tempore. Similiter cum debitum vtrinque liquidum est, & præsens, compensatio debitorum fit, litis contestatione non obstante. Ita enim Caius inquit: In compensationem etiā id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est. l.

est. I. in compensationem, h. t. nost.
 Ut finge, peto à te centum, & cum
 moram faceres in soluendo, in iudi-
 cium te vocavi: Tu litem mecum
 contestatus es. Postea tibi vicissim
 cœpi debere centum. Si centum à
 me petas, rectè tibi compensatio-
 nem obijcio, nec quicquam tibi
 proderit, si ad eludendam compen-
 sationem dixeris, te litem mecum
 contestatum esse, & propterea com-
 pensationem admitti non debere.
 Hac allegatione non obstante, in
 compensationem pecunia deduci-
 tur, cuius nomine lis mecum conte-
 stata est, d. I. in compensationem, ¹⁵
 h. t. nostro. Ibi Ictus Caius hanc
 eleganter subiicit rationem. Ne
 diligentior quisquam deterioris
 conditionis habeatur, si compensa-
 tio ei denegetur. His verbis Caius
 hoc vult dicere, diligentiam non
 debere cuiquam nocere, obesse,
 aut conditionem alicuius deterio-
 rem facere. Qui autem litem
 conte-

contestatur, aut secum contestari patitur diligens est, & diligentior illo, qui rem in iudicium non deducit, qui litem non contestatur.

Non igitur debet deterioris conditionis haberi eo, qui rem in iudicium non deduxit, quiue litem non est contestatus. Quia non debet deterior conditio eorum fieri, qui litem contestati sunt, sed plerumq;

#6 melior l. non solet. de R. I. Nemoc-
nim persequendo deteriorem cau-
sam facit, sed meliorem, & post li-
tem contestatam heredi quoq; pro-
spicitur, & heres tenetur ex omni-
bus caussis. l. nemo enim, de regulis
Iuris. Sic alibi Iurisconsultus in-
quit. Nemo deteriorem caussam
suam facit, actionem exercens, sed
meliorem, ut solerter duci in his actio-
nibus, quæ tempore aut morte fini-
ri possunt, l. aliam caussam, de no-

#7 uatio: Et litis contestatione pœna-
les actiones transmittuntur, ab v-
traque parte, & temporales perpe-
tuan-

tuantur. I. fin. de fideiussoribus tu-
torum, I. pœnalia, de R. I. Sic in I.
nam posteaquam, s. si is qui, de iu-
rejurando, dicitur, post litem con-
testatam perpetuari obligationem,
At diligentior, qui litem contesta-
tus est, deterioris esset conditionis,
quàm is, qui litem non est conte-
status, si compensatio ei denegare-
tur. Etenim illi, qui litem conte-
status non est, non denegatur com-
pensatio. Non igitur debet dene-
gari compensatio diligentiori, qui
litem est contestatus, atq; ita intel-
ligimus, debiti liquidi, & præsen-
tis compensationem non impediri,
propter litis contestationem. Sanè 18
creditor compensare non cogitur,
quod alij, quàm debitori suo, de-
bet. I. in rem suam, s. i. h. t. nostro.
Verbi gratia: Debes mihi centum;
Ego creditor sum, tu es debitor
meus: Ego vicissim debeo centum,
sed non tibi, debitori meo, verùm
alij, puta Titio. Quod tu mihi debes

K

liqui-

liquidum est & præsens. Liquidum similiter est & præsens, quod ego Titio debeo. Hic tamen debitorum liquidorum & præsentium compensatio non fit. Compensatio enim debitorum liquidorum & præsentium tunc admittitur, cum ego tibi debeo, & tu inuicem debes mihi, cum idem inuicem creditor & debitore est, l. qui inuicem de conditione. indeb. At in præsenti ego quidem debeo tibi, Tu versa vice mihi non debes, sed Titio. Et idcirco, si à me petas centum, ego te agentem non possum propterea repellere, quod vicissim debeas Titio centum. Et quamvis verum sit, te Titio debere centum, tamen quod tibi debeo non compensabitur cum illo, quod tu Titio debes. Et hoc est, quod
 19 dicitur in l. in rem suam s. i. hoc tit. nostro, creditorem non cogi compensare, quod alij quam debitori suo debet. Idque in tantum

tum verum est, ut procedat, etiam si creditor eius, pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium velit compensare, d. l. in rem suam, in fine, hoc tit. nostro. Hæc verba non possunt rectius intelligi, quam si ad superius exemplum accommodentur. Per creditorem, Ictus non intelligit te, cui ego centum debeo, verum intelligit tuum creditorem, puta Titium, cui tu centum debes. Tuus est creditor, Tu es creditor meus. Et si tu pe- tas à me centum, quæ tibi debeo, non fiet compensatio eius, quod tibi debeo, cum illo, quod tu, tuo creditori Titio debes, quamuis creditor tuus Titius velit compensare, pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium, hoc est, quamuis tuus creditor Titius velit, ut quod ego, qui ob proprium debitum conuenior, tibi debeo, compensetur cum illo, quod tu Titio debes. Hæc

K 2 est

est sententia d.l. in rem suam, in fin.
h. t. nostro, cui aduersari videtur,
l. si duo, de duobus reis constituens.
20 est. Ibi Ictus Papinianus inquit. Si
duo rei promittendi, socij non sint,
non proderit alteri, quod stipula-
tor alteri reo pecuniam debet. Fin-
ge, Titius & Sempronius sunt duo
rei promittendi: Duo rei promit-
tendi ita fiunt, si Titium & Sempro-
nium interrogem hoc modo, Titi
& Semproni spondetis, & vterque
respondeat, spondeo aut sponde-
mus, aut si ita interrogati, spondes,
responderint spondemus, l. du rei
promittendi, de duobus reis pro-
mittendi: Ac singuli rei promitten-
di, in solidum tenentur. In vtraq;
tamen obligatione vna tantum res
vertitur, & alter debitum soluen-
do, alterum quoq; liberat, & totam
obligationem perimit quemadmo-
dum Imperator noster Iustinianus
docet, in Institu. de duobus reis sti-
pulandi & promittendi. Reus sti-
pulan-

pulandi, alteri ex duobus reis promittendi, puta Titio, pecuniam debet. Hæc pecunia non compensatur cum pecunia quam Sempronius, alter reus promittendi, debet. Papinianus etenim inquit, non prodesse alteri, hoc est, Sempronio, quod stipulator alteri reo, puta Titio, pecuniam debet. Et hoc sit secundum regulam supr. traditam, creditor compensare non cogitur, quod alij, quam debitori suo debet. Si itaque reus stipulandi petat à Sempronio, altero reo promittendi, promissam pecuniam, Sempronius pccuniam soluere tenetur, nec audietur si compensacionem obijcere velit, dicendo, stipulatorem vicissim debere pecuniam, Titio correo promittendi. Quamuis enim verum sit, quod reus stipulandi debet pecuniam, tamen non Sempronio, cum quo agitur, illam debet, sed alteri reo promittendi Titio. Et hæc secundum Papinia-

num tunc procedunt, cum Titius & Sempronius, duo rei promittendi, socij non sunt, d. l. si duo rei promittendi, de duobus reis constituendis. His verbis, si socij non sunt, Ictus ostendit, aliud esse dicendum, si duo rei promittendi, socij fuerint. Tunc si stipulator alteri reo pecuniam debeat, hoc proderit etiā alteri. Textus igitur hīc est expressus, compensari etiā, quod creditor alij, quam creditorī suo debet regu-

21 lariter scilicet. At certis casibus accidit, ut creditor compensare etiam cogatur, quod alij quam debitori suo debet. Ex ijs casibus, vnuſ hic est. Si duo rei promittendi, socij fuerint, hoc est, communionem inserint, tam lucri quam damni, l. si vnuſ ex socijs, pro socio, & stipulator, alteri reo promittendi, pecuniam debeat. Hoc prodest etiam alteri. Ideoq; si stipulator Titio debeat pecuniam, & Sempronium, alterum ex reis duobus promittendi conue-

conueniat, Sempronius stipulatori rectè compensationem obijciet, Idque societas & communio, quæ inter Titium & Sempronium est, facit, d.l. si duo rei promittendi de duob⁹ reis constituendis. Sic si filius familias debeat alicui centum, & creditor filij familias debeat patri vicissim centum, & cum filio familias agatur, filius compensare potest, etiam quod patri suo debetur. Ita à Icto Paulo traditum est, in l. si cum filio familias, hoc tit. nostro. Hoc igitur etiam casu creditor compensare cogitur, quod alij, quam debitori suo debet, sed tota lex, si cum filio familias, hoc tit. nostro explicanda est. In initio legis Paulus agit de societate, quæ cum filio familias aut seruo contracta fuit. Ex hac societate pater vel dominus agit. Pater ideo, quia filius familias omnia Iura, omnes actiones, & denique totum quod acquirit, parenti suo, cuius in potestate est,

acquirit, idq; confessim, ita, vt nec momento quidem in persona filij possit subsistere, vt loquitur Ictus in l. placet, de acquir. vel amitten. possess. Et docet Imperator noster Iustinianus in titulo, per quas personas cuiq; acquiritur. Dominus agit, quia seruus legitimam personam standi in iudicio non habet, cum, quod ad ius ciuile attinet, pro nullo habeatur. l. quod attinet, de Regulis Iuris, mortuis comparetur,

23. l. scrututem de Reg. Iuris & ^{ἀπείρωτος} sit ac ex persona domini sui ^{χαρακτηρίζεται}, vt Theoph. in titulo de stipulat. seruorum, in Institut. loquitur. Et cum pater vel dominus agit ex societate cum filio vel seruo contracta. Is cum quo agitur, solidum quod sibi vicissim debet filius familias, vel seruus, per compensationem seruare potest, propterea quod pater vel dominus agendo ex societate, societatem cum filio vel seruo contractam, ratam habere vindicentur.

dentur. Quod si pater vel dominus non agat, sed socius filij familias vel serui agat, cum patre vel domino filij vel serui, consequetur quidem socius solidum si tantum in peculio filij familias vel serui sit, ut socius inde solidum consequi possit. At si tantum in peculio filij vel serui non fuerit, ut socius inde solidū habere possit, duntaxat de peculio præstabitur, ut Ictus hīc loquitur, hoc est, hoc casu socius filij familias vel serui solidum non consequetur, sed id tantum, quod est in peculio. Diligenter igitur ex hac lege notandum est, quod id, quod per actionem seruari non potest, per compensationem seruatur. Accertè æquum est, ut pater vel dominus, qui agit pro socio in solidum, ex eadem causa patiatur compensationem in solidum. Et hæc de initio legis. In §. 1. dictæ l. si cum filio familias h. t. nostro, Paulus Ictus docet, quid iuris sit, si cum filiofa-

K 5 milias

milias agatur actione pro socio.
 Loquitur Paulus de filiofamilias
 cum quo agitur, non de seruo, quia
 cum seruo agi non potest, nō idcir-
 co tantum ut sup. dictum est, quod
 legitimam personam standi in iudi-
 ciō seruus non habet, verum etiam
 quod seruus contrahens ei, cum quo
24 contrahit, ciuiliter non obligatur,
 In personam enim seruilem nulla
 cadit obligatio, l. in personam, de
 Reg. Iuris. Obligatur quidem
 seruus naturaliter ex contractibus,
 quemadmodum intelligitur ex l.
 naturaliter, de condicō. indeb.
 l. eo tempore s. etiam, de pecu-
 lio. l. serui, de obligat. & Action.
 quod enim ad Ius naturae attinet,
 seruus ab alijs hominibus non di-
 stinguitur, sed omnes homines iu-
 re naturae sunt æquales, d.l. quod
 attinet, de R. I. Cæterum ex ea
 naturali obligatione Iure ciuili
 in seruum actio non datur. Præ-
 tor tamen in dominum serui dat a-
 ctionem

ctionem de peculio, toto titulo de peculio, naturalem æquitatem se- cutus. AEquum est, vt dominus qui lucrum capit ex persona serui, eius quoque factum præstet, l. ex qua persona, de R. I. cum secundum na- turam sit, incommoda eum sequi, quem sequuntur commoda, l. secun- dum naturam, de Regulis iuris. Fi- lius familias autem contrahendo ci- uiliter obligatur, & in filiumfami- lias datur actio, l. tam ex contracti- bus, de Iudicijs. Pone nunc, socie- tas debet patri filijfamilias, socius filijfamilias agit ex societate cū fi- liofamilias. Quæstionis est, an filij- familias à socio conuent⁹ cōpen- sa- re possit, quod ex societate patri ad- huc debetur. Et Paulus respondet, magis esse, vt cōpenſatio admitta- tur. Ac subiicit Paulus rationē, quia inquit vn⁹ cōtractus est, hoc est, vna est societas ex qua debet filius, & ex qua vicissim debetur patri ipsi⁹ filij, ideoq; filius à socio conuentus cō- pensat,

pensat, quod patri ipsius debetur. Sed debet filius, si velit compensare, quæ patri ex societate debentur, derato cauere, hoc est, debet cauere, patrem compensationem ratam & firinam habiturum, patrem non exacturum quod ipse compensauerit. Cum hac conditione, ut Ictus circa finem, d.l. si cum filiofamilias, h. t. nostro loquitur, compensatio admittitur. Filius itaq;
 25 compensat quod patri debetur. Sic fideiussor compensare potest, quod debetur Reo principali pro quo fideiussit. l. verum est, h. t. nostro. Finge Titius debet tibi centum. Ego pro Titio fideiussi: Tu postea cœpisti Titio debere quinquaginta, & nihilominus me conuenisti, ut centum, quæ Titius tibi debuit, & pro quibus fideiussi tibi soluerem. Iure Pandectarum, ut supr. quoq; monui, fideiussor ante reum principalem conueniri potuit, quamuis hodie secus sit ex Nouella constitutione
 quarta.

quarta. Quæritur ergo, an compensare possim quinquaginta, quæ Titio vicissim cœpisti debere, & reliqua duntaxat quinquaginta solvere? Et quidem inspecta regula Iuris, creditor compensare non cogitur, quod alij, quam debitori suo debet. I. in rem suam s. i. h. t. nostro, dicendum videbatur, me compensare non posse quinquaginta, quæ Titio cœpisti debere, sed teneri ad exsolutionem centum, quæ ex fideiussione tibi debeo. Non enim mihi vicissim quicquam cœpisti debere, sed Titio. Paulus tamen Ictus, hac ratione non obstante, in d. l. verum est, h. t. nostro tradit, me non debere ex causa fideiussionis centum, sed duntaxat quinquaginta. Quamuis enim Titius tibi debuerit centum, & ego pro Titio fideiusserrim, tamen, quia tu postea cœpisti Titio quinquaginta rursus debere, sicque reus principalis ipso Iure plus tibi, quam quinquaginta non debet,

debet, idcirco nec ego plus quam quinquaginta tibi debeo, & soluendo quinquaginta, sum a fideiussione liberatus. Hanc sententiam Paulus confirmat, auctoritate aliorum Ictorum. Adducit enim Neratium itemque Pomponium qui Idem senserunt quod ipse. Verum est inquit, quod & Neratio placebat, & Pomponius ait, ipso Iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Notandum est quod Paulus inquit, Fideiussorem ipso Iure minus debere ex omni contractu. Ipso Iure inquit, quia compensatio ipso Iure fit, ut supr. expositum est, & quidem olim ipso Iure fiebat, in bonæfidei iudicijs, non in iudicijs strictis, sed hodiè ipso Iure fit, in omnibus iudicijs bonæfidei & stricti Iuris, & propterea Paulus dicit, fideiussorem ipso Iure, ex omni contractu minus debere, propterea quod

quod reus ex compensatione retinere potest. Fideiussor igitur à creditore conuentus, compensare potest, quod creditor non ipsi, sed reo principali debet. Adiicit Paulus creditorem malè petere centum à Reo, cui ipse vicissim debet quinquaginta. Malè petit creditor, hoc est, malè agit, & plus petit à Reo principali quam ipsi debetur, & propterea incidit in poenam plus potentium s. si quis agens, Institude Actionibus, quod nominatim etiam à Paulo traditum est, in libris receptarum sententiarum, ut in initio tertij capituli supr. dictum est. Et quia creditor à reo principali, cui vicissim debet, totum male petit, ideoque male etiam petit totum à fideiussore, cum fideiussor non teneatur ipso Iure in maiorem quantitatem quam Reus condemnari potest, d. l. verum est, hoc tit. nostro. Et his casibus, iam expositis, exceptis, creditor non cogi-

cōgitur compensare, quod alii,
quam creditori suo debet, quamvis
debitum liquidum fuerit, & prae-
fens, quod Papinianus etiam, ele-
ganti facti specie proposita osten-
dit, in l. cum militi, in princ. h. t. no-

26 stro. Ibi miles duos reliquit here-
des, vnum castrorum bonorum,
alterum bonorum paganorum. He-
res castrorum bonorum petit a
me centum, quæ defuncto debui ex
caussa castrensi. Defunctus mihi
vicissim debet centum ex caussa pa-
gani. Quæritur, vtrum centum quæ
mihi debet, quæq; iam milii debet
heres ipsius bonorum paganorum
compensare possim, cum centum
quæ ego defuncto, & nunc heredi-
ipsius bonorum castrorum deboe.
Et Ictus Papinianus tradit compe-
nsationem h̄ic non admitti, cum mi-
liti inquit castrorum bonorum a-
lius, cæterorum aliis heres extitit,
& debitor alteri heredum obliga-
tus, vult compensare quod ab alio
debe-

debetur, non audietur. Ecce h̄ic ego defuncto debui, defunctus ver-
sa vice debuit mihi, & tamen si he-
res castrorum bonorum agat, &
petat à me quod defuncto ex causa
castrorum debui, compensare non
possum quod heres bonorum Paga-
norum nomine defuncti mihi de-
bet. Multo ergo minus compensa-
tio admittetur, si creditor meus nō
mihi sed alij debeat. Restat ut dis-
soluamus argumenta, quæ ijs, quæ
sub hoc capite dicta sunt, aduersari
videntur. Et primum quidem ei
quod diximus, debitum liquidum
& præsens compensari, videtur ob-
stare, quod Iustinianus in d.l.vlti-
ma. C. de compensatio: rescripsit,
Actioni depositi compensationem ²⁷
objici non posse. Finge, rem meam
valentem centum nummos apud te
depositi, eamque à te repeto. Tu fa-
teris depositum, fateris etiam me
statim depositum à te repetere pos-
se. Verū dicis me tibi vicissim de-

L.

bere

bere centum, & vis ut quod tibi debeo, compensetur cum eo quod mihi ex caussa depositi debes. Hic debitū vtrinq; liquidū est & præsens, compensatio tamē non admittitur, d.l.f.C.de compens. Ergo debitū liquidū & præsens non compensatur. Ad hāc obiectionē ita respondendū est. Ab eo quod diximus, debitum liquidū & præsens compensari, depositum est excipiendum. Omnibus quidem actionibus, & bonæfidei, & stricti Iuris, compensatio obijci potest, sed nō actioni depositi. Iustinianus in d.l.f.C.de compēs. dicit se hāc constituisse. Idem quoq; Iustinianus affirmat in s. In bonæfidei, Instit. de actio. Sed Paulus autor est, multò ante Iustiniani tempora id iam receptū fuisse. Sic enim Paul⁹ lib. 2. sent. t. 12, inquit. In caussa depositi, cōpēsationi loc⁹ non est, sed res ipsa redēdenda est. Ideò autē actioni depositi cōpēsatio non obijcitur, quod depositū est optimæ fidei, h.e. maiore, amplio-

ampliore, & vberiorem bonā fidem
requirit, quām reliqui contractus
omnes, qui à bona fide nomē habēt.
Intelligitur hoc ex eo, quod actio
depositi est famosa, l. 6. s. Illud, ex
quibus caussis infam. irrog. Et quod
depositarū rerū ratio anteponitur
priuilegijs l. si hominē s. vlt. deposi-
ti. Et deniq; quod Chirographis de-
positarū rerum non obijcitur exce-
ptio nō numeratæ pecuniæ l. in cō-
tractibus. C. de non numerata pecu-
nia. Non igitur debet depositi resti-
tutio impediri cōpēsationis præte-
xtu, sed statim depositū debet reddi
absq; vlla mora. Sed rursus videtur 29
obstare l. vlt. C. de commodato. Ibi
Diocletian⁹ & Maximianus, rescri-
pserunt, prætextū debiti restitutio-
nē cōmendati non probabiliter re-
cusari. Finge, commodaui tibi rem
meā centū valentē, hanc mihi resti-
tuere teneris; Postea tibi incipio
debere centum: Repeto à te rem
meam. Tu eam restituere non vis,

L 2

sed

sed dicas me tibi vicissim debere, ac rem meam compensationis loco vis retinere, pro debito quo tibi obligatus sum. Quæstionis est, an compensatione h̄ic locum habeat? Et quidem Imperatores rescripsierunt, compensationem h̄ic cessare, & te non probabiliter reculare restituere rem tibi commodatam. Compensatio igitur non solum in actione depositi cessat, sed etiam in actione commodati. Ad hanc obiectionem vulgo ita respondent. Imperatores, in d.l fin. C. de commodato, loquuntur, de debito illiquidio, quia inquiunt prætextu debiti. Et debitum illiquidum cum liquido non compensatur. Sed hæc solutio, quæmuis communiter sit recepta, subsistere non potest, propterea quod verbum prætextus, certam debiti caussam, siue, quod idem est, debitum liquidum præsupponit, quemadmodum intelligitur ex l. v. nica C. de nundinis & l. 3. C. ne hiscūs

scus procurationem &c. Iacobus i-
caque Cuiacius existimauit in d.l.
vlt. C. de commodato. pro commo-
dati, legendum esse commendati: Et
commendatū nihil aliud est quam
depositum, l. Lucius Titius deposi-
ti: Isidorus lib. 5. etymol. Paulus in
2. sentent. tit. 12. & in deposito ut
sup. dictum est, compensatio locum
non habet. Iacobus Cuiacius in
interpretationibus ad libros rece-
ptarum sententiarum Pauli d. lib. 2.
tit. 12. Verū idem Cuiacius in
posterioribus notis ad Institutio-
nes, in s. In bonæ fidei, Institu. de
actionib. tradidit: d.l.vlt. C. de cō-
modato, sic accipiendā esse, vt pro-
pter pecuniam debitam non impe-
diatur restitutio corporis commo-
dati, quod etiam de quacunq; alia
actione dici potest. Et hęc solutio
omnium videtur optima. Sola enim
quantitas cum quantitate compen-
satur, quantitas cum corpore, aut
corpus cum quantitate non compē-

L 3

satur,

Satur, vt sup. est expositum. At rur-
sus obijcitur d.l. vlt. C.de compen-
sat. Ibi Iustinianus constituit, ne in
actione momenti, compensatio
admittatur. Ita enim Iustinianus
inquit: possessionem alienā perpe-
ram occupantibus compensatio nō
datur. Per possessionem alienam in-
telligit Imperator prædia aliena,
sive fundos alienos. Et qui alienam
possessionem, sive fundos alienos,
aut prædia aliena occupat, actione
tenetur, quæ dicitur mometi actio,
quia pro momentanea possessione
 31 datur, l. mometarię. C.vnde vi. Hanc
possessionem Interpretes summaris-
fimam possessionem, & possessorū
summarissimum appellant, quia sci-
licet in iudicio possessionis summa-
riè proceditur, ne partes super pos-
sessione litigantes ad arma perueni-
ant. Ob hanc cauſam actio mometi
dicitur celeris reformatio. l. si colo-
ni C. de agricol. & censitis, lib. ii.
& celeris executio ac redhibitio.

5.C.

5. C. Theod. de denuntiat.l.4.C.
 Theod. vnde vi. l.i.C.Theod.de in-
 quilinis & colonis. Et cum actione
 momenti agitur, ei compensatio
 non potest obijci.d.l.vlt.C.de com-
 pens.Finge igitur, Tu possessionem
 meam siue fundum meum perperam
 occupasti, & fundus valet centum
 aureos. Ego vicissim centum tibi
 debeo aut etiam plus. Si repe-
 tam à te possessionem siue fundum
 meum, tu mihi agenti, & possesso-
 nem siue fundum repetenti, non
 potes obijcere compensationē.Hic
 igitur etiam debita, quantumuis li-
 quida, non cōpensantur.Respondē-
 dum est hoc modo. Sicuti in actio-
 ne depositi, compensatio locū non
 habet, ita quoq; cōpensatio non ad-
 mittitur in actione momenti.Ratio
 est,quia Reipub.interest ut possessio
 per vim alicui crepta quam primū
 restituatur. Et res esset mali exem-
 pli, possessionē alicui vi cripere, &

L 4

se po-

se postea compensatione defende.
32 re. Ob hanc ipsam caussam appellatio quoq; in actione momenti locum non habet, l. vnica, C. si de momenta: possess. fuerit appellat. Deniq; obijcitur l. vnica, s. taceat C. de rei vxor. actio. Ex ea lege videntur dicendum, actioni ex stipulatu de dote compensationem quoq; obijci non posse. Nam Imperator Iustinianus ibi constituit . vt cum de dote agitur, actione ex stipulatu, cessent omnia retentionum genera. Per compensationem autem fit retentio l. verum est, h.t. nostro. Ibi Ictus Paulus dicit, fideiussore meo minus ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. Compensatio igitur in actione ex stipulatu de dote cessat. Et sanè actio ex stipulatu de dore pleraq; singularia præ reliquis actionibus habet. Nam etsi actio ex stipulatu de dote, reuera interposita non fuerit, tamen soluto matrimonio

monio competit & intercessisse
singitur, d.l. vnicā, s. taceat, C.de
rei vxor. act. Numeratur etiam in-
ter bonæfidei iudicia, cum alioquin
stipulationes sint stricti iuris. s.
fuerat, Institu. de act. Et mulier a- 34
gens actione ex stipulatu de dote, o-
mnibus creditoribus mariti, tem-
pore anterioribus, præfertur, l.in
rebus dotalibus. C.de Iure dotium,
etiamsi expressam hypothecam ha-
beant, l. assiduis C. qui potiores in
pig. habe. Sunt & alia complura
doris priuilegia, inter quæ Franci-
scus Duarenus, in l. 1. & 7. soluto
matrim. quemad. dos petatur. &
hoc refert, quod actioni ex stipu-
latu de dote non potest obijci com-
pensatio, per d.l.vnicam, s. taceat,
C. de rei vxor. act. & secundum
hanc Duareni sententiam, per d.s.
taceat, multa in libris nostris loca
correcta erunt, quæ, cum de dote
agitur, compensationem admit-
tunt, l. fructus, s. ob donationes.l.

rei iudicatæ, s. i. l. si constante, s. si
vxor, l. penult. s. i. soluto matrim.
quemad. dos petatur. l. vtilium, de
impensis in res dota factis. l. neq; C.
de compensat. l. i. C. rerū amotarū.
Sed Duarenus in hac re singularis
est, eiq; communiter nostri inter-
pretes aduersantur. Traditum
namq; communiter ab interpreti-
bus nostris est, Imperatorem Iusti-
nianum, in d. s. taceat, loqui de spe-
cie non compensanda, atq; ita in-
terpretes volunt, etiam in actione
ex stipulatu de dote compensatio-
nes fieri eorum, quæ hinc inde de-
betur, si modò corpora siue species
non debeātur. Et hanc esse commu-
nem interpretum nostrorum senté-
tiā. Alexander testatur in d. l. rei
iudicatæ, s. i. soluto matrim. quem-
ad. dos petatur; eaque retenta,
leges superiores omnes, quæ, cum
de dote agitur, compensationem
admittunt, incorrectæ manebunt.
Verisimile tamen non est, Impera-
torem

torem nostrū Iustinianum in d.l.i.s. taceat, C. de rei vxor.act.de specie non compensanda, vt ab Imperatoribus nostris vulgò traditum est, loqui. Nunquam enim specierum siue corporum cum quantitate compensatio fuit admissa. Et frustra omnino Iustinian⁹ prohiberet, quod admissum nunquam fuit. Verbum quoq; taceat, quo Iustinianus utitur apertè ostendit, loqui Imperatorem Iustinianum, de eo quod Iure & vsu receptum tunc temporis fuit. Taceat inquit retentio- num verbositas, hoc est, retentiones taceant, in posterum non admittantur. Quare dicendū videtur sufficere non posse intellectum ex inter- pretū nostrorum, communiter vo- lentiū, Imperatorem Iustinianum in d.s. taceat, prohibere specierum siue corporum compensationem, cum actione ex stipulatu de dote agitur. Atq; ita Zasius, rectè sensit libro 2. intellectuum singularium,

& in

& in explicatione tituli soluto matrim. quemadmodum dos petatur. Nihilominus tamē verum est, quod idem quoq; Zasius recte tradidit, perd. l. i. §. taceat, C. de rei vxor, act. iura vetera, compensationem in actione de dote admittentia, non corrigi. Etenim Imperator Iustinianus de retentione loquitur, non de compensatione, & retentiones sublatæ sunt, compensationes non item, atque ita aliud esse retentionem, aliud compensationem Bartoli tradidit in d.l.rei iudicata, s.l.in fine. Et quamuis Bartoli opinionē, Alexander, & alij improbant, tamen eam Zasius in intellectibus singularibus sequitur, eaq; verissima est. Aliud enim est compensatio, aliud retentio, aliud deductio. Intelligitur hoc ex eo, quod compensatio à deductione siue retentione distinguitur, in l. amplius rem ratam haberi. & in l. filium, C. famil. hercif. Fit etiam compensatio ipso lute

Iure, vt tandem placuit omnibus,
 l. posteaquam, h. t. nostro, vt supr.
 dictum est latius. Deductio siue re-
 tentio ipso iure non fiebat, sed per
 exceptionem. Deniq; compensatio
 omnis, iuris est. Deductio siue re-
 tentio plerumque est facti, quia vt
 dictum est, per exceptionem fit.
 Plerumque verò dico, quia inter- 36
 dum deductio siue retentio est Iu-
 ris. Ut cum dicitur, Retentionem
 dotis fieri ipso iure, ob impensas
 necessarias, l. seruus quem, De a-
 ctio. empti. l. quod dicitur, de im-
 pensis in res dotales factis, l. dote
 prælegata, de dote prælegata. Et
 qui habet deductionem siue reten-
 tionem facti, & per errorem soluit,
 solutum tanquam indebitum repe-
 tere non potest, l. ex quibus, l. si in
 area, de condic. indeb. At qui ha-
 bet deductionem siue retentionem
 iuris, & per errorem soluit, solutū
 tanquam indebitum potest condi-
 cere, d.l. seruus quem, de actio. emp.
 d.l. quod

d.l. quod dicitur, s. vlt. de impensis
in res dot. factis. Ex his relinqu-
tur, compensationem in actione ex
stipulatu de dote locum habere.

CAPVT QVINTVM.

**Compensationem in caussis
fiscalibus locum habere.**

1. *Compensatio sit etiam in caussis fi-
isci.*
 2. *Statio quid significet.*
 3. *Emendatur l.2. C. de solutionib.*
 4. *Non semper compensatur quod ab una
statione debetur.*
 5. *Explicatur l.3. C. de compensati-
bus.*
 6. *Quenam pecunia dicatur deberi ci-
uitati ex calendario.*
 7. *Calendariū quid sit, & unde dicatur.*
 8. *Qui ciuitati debet pecuniam ex calen-
dario, compensationem non potest
objicere.*
- q.Ve-

9. Vectigalia quænam sint.
10. Vectigalia & tributa sunt in duplice differentia.
11. Qui ciuitati debet alimenta compensationem obijcere non potest.

Compensatio non solum fit in caussis priuatorum, verùmetiam in caussis fisci. Ita enim à Paulo traditum est in l. fin. h.t. nost. Iussit, inquit Paulus, Imperator audiri approbantem sibi à fisco deberi, in quod ipse conuenitur. Si igitur Titius fisco debeat centum, & fiscus vicissim debeat Titio, fisco agenti & debitum petenti, Titius rectè compensationem obijciet. d. l. fina. h.t. n. Idem traditum est ab Vlpiano in l. dem Iuris est, h.t. Dixerat Vlpianus in l. proximè præcedenti, cum alter alteri pecuniam sine usuris, alter usurariam debet, à Diuo Seuero constitutum esse, concurrentis apud vtrumq; quantitatis usuras non esse præstandas. Et hoc Vlpianus tradi-

tradidit lib. 32. ad edictum: subiicitur postea ex eodem Vlpiano ex libro 64. ad edictum idem iuris esse non solum in priuatis, verum etiam in caussis fisci constitutum. Nam si fiscus Titio debeat pecuniam sine usuris, & Titius debeat fisco usurariam pecuniam, concurrentis apud fisicum & Titium quantitatis usuræ non præstabuntur. In caussis igitur fiscalibus compensatio etiam locum habet, idque saepè constitutum est. Hermogeniano teste in l. aufertur, §. vt debitoribus, de Iure fisci. Et Antonino Imperatore autore, senatus censuit, & saepè rescriptum est, compensationi in caussa fiscalis locum esse, l.i.C. de compensat. Hoc tamen ita procedit, si eadem statio quid debeat, quæ petit. Nam ei recte compensabo, quod mihi vicissim ab eadem statione debetur, d.l. i.C. de compensat. Cæterum quod una statio mihi debet, id , altera statione agente, compensare non possum,

possum, idq; tenaciter seruandum
esse Imperator Antoninus monet,
ne fiat diuersorum officiorum fi-
scalium confusio. d.l. i. C. de com-
pensat. Statio interdum portum si-
gnificat, in quem importantur &
exportantur merces, & idem sunt
portus & statio l. portus de V.S.
Ac dicitur portus statio, quod na-
ues in portu, tutò stare possunt. l.i.
de fluminibus: Hic stationes sunt
mansiones in quibus officia fiscalia
consistunt. Et ita stationis verbum
exaudiendum est in l.i.C. ne fiscus
rem quam vendidit euincat lib. 10.
vbi dicitur, non solum ab eadem
statione, sed ne ab alio quidem rem
retrahi debere, cuius pretium se-
mel fiscus accepit. Eodem modo 3
intelligendum est stationis verbum
in l.2. C. de solut. vbi tamen pro
rationibus, legendum est stationi-
bus, vt & Accursius legit. Sic in N.
91. duo fiscalia debita, sunt duarum
fisci stationū debita. Et ad d.l. i.C.

M

de

de compens. Græci ita eleganter inquiunt. ὁ δῆμος Θράκης διαφόροις επιτρέχει τὰς πεντοφωνὰς τῶν ἀυτῶν πέμπτων, καὶ λέγεται ἐνάση Φροντίς, ταπιάν hoc est, fiscus in diuersis prouincijs habet procuratores rerum suarū, & vnaquæq; procuratio dicitur statio. Iacobus Cuiacius ad l.i.C. ne fiscus rē quam vēdedit euincat, libro 4 10. Illud nūc notandum est, quod vna statio mihi debet, id eadē statione aduersum me agente, nō semper cōpēsari posse. Etenim si fiscus pretiū rei venditæ petat, pretium statim soluere teneor, nec cōpensatio locum habet d.l.aufertur s.vt debitorib. de iure fisci. Si priuatus petat rei venditæ pretium compensatio admittitur: At secus est in fisco. Et hanc differentiā inter fiscū & priuatum, rei venditæ pretiū petentē, tradidit Alexander in l.7.C. de cōpens. si ex venditione, inquit Alexander pretium vēditori debetur, cōpensationis ratio oponitur. Aduersus

uersus fiscū enim solūmodo empto-
res petitioni pretij cōpensationē
obijcere prohibētur: Similiter cō-
pensatio aduersus fiscū non admit-
titur, si fiscus petat tributa aut sti-
pendia vel annonas, d.l. aufertur s,
vt debitoribus de Iure fisci. Et hoc
etiam in ciuitatibus receptum est;
Quod ciuitati debetur cōpensatur
quidē cum eo, quod ab eadem ciui-
tate vicissim debetur, sed hoc non
procedit, si ciuitati ex causa tribu-
torum vectigaliū aut simili aliqua
caussa debeatur, quēadmodū ex re-
scripto Alexādri Imperatoris intel-
ligitur quod proponitur inl. 3 C. de
compens. eius rescripti verba hæc 5
sunt. In ea quæ Reipub. te debere
fateris, compensari ea quæ inuicē
ab eadē tibi debētur, is cuius de ea
re notio est, iubebit. His verbis, is,
cuius de ea re notio est, Alelexāder
Imperator præsidem prouinciæ in-
telligit & subiicit Alexāder, ita de-
mū autoritate præsidis prouinciæ

compensationem admitti eius,
quod Respub. siue ciuitas debet,
si neq; ex calendario, neque ex ve-
ctigalibus, neq; ex frumenti vel o-
lei publici pecunia , neq; tributo-
rū, neque alimentorum , neq; eius
quæ statutis sumptibus seruit, neq;
fideicommissi ciuitatis debitor sis.
Hoc rescripto Alexander primum
excipit pecuniam quæ ciuitati de-
betur ex calendario. Pecunia ciui-
tati deberi dicitur ex calendario,
quæ debetur ex pecunia , quæ à
ciuitate ad hoc destinata est, vt fœ-
nori collocetur. Huius pecuniæ
proprius erat curator, qui diceba-
tur calendarij curator. 1. vlt. ff.de
mun. & hon. Et pecunia ex ca-
lendario dicebatur deberi quia in
calendario perscribebatur mutu-
am pecuniam à ciuitate sumptam
esse. Calendarium, liber fœnera-
toris erat. 1. eius qui in prouincia,
si certum petatur. 1. vlt. de pecul.
1. Lucius Titius de legat. 3. Inde
dictus,

dictus, quod veteres vſuras in Calendas stipulari solebant, quamuis plerumq; soluerentur Idibus l. si ex plurib. s. vlt, de solutio. Horat.

*Omnem rededit Idibus pecuniam,
Quærit calendis ponere.*

Quemadmodum alibi latius expo- 8
ſitum eſt. Et qui ciuitati debet pecuniam ex calendario, compensationem obijcere non potest, ſi ciuitas ex alia cauſa vicifim ipſi quid debeat; ne ciuitatis pecunia vñquam ſit ocioſa vel ſteriliſ. Deinde Alexander excipit vectigalia. Et ciuitati vel reipub. compensatio non obijcitur, ſi vectigalia pe-
tat. Vectigalia ſunt quæ præstan- 9
tur pro mercibus quæ importan-
tur & exportantur. Sunt enim duplia vectigalia ιχαγωγια &
ειοαγωγια Strabo lib. 17. Et deben-
tur vectigalia vel fisco l. omnium C. de vectigal. & commis. ciuitati-
bus & rebus publicis l. vectigalia & l. exceptis, C. de vectiga. & com-
mis.

mis Tertio ex rescripto Alexandri compensatione non vtitur debitor pecuniæ, quæ oleo vel frumento coëmendo destinata est. Huius pecuniæ proprij etiam erant curatores quos ~~curavas~~ & ~~etiam curavas~~ appellabant, d.l. fin. de muner. & honor. Quarto compensatione non vtitur, ex rescripto Alexandri, Tributo torum debitor. Quemadmodum vectigalia alia fisco, alia ciuitatibus debentur, vt sup. diximus, ita tributa alia debentur fisco, d.l. auferunt s. vt debitoribus, de Iure fisci, alia ciuitatibus siue Reipub. d.l. 3.C. de compensat. & si ciuitas petat tributa, & vicissim quiddebeat illi à quo tributa exigit, compensationi locus non est, quod etiam in fisco tributa petente obtinere sup. dictum est. Quinto, ex rescripto Alexandri, compensatione non vtitur debitor alimentorum, hoc est, qui debet ciuitati alimenta quas copias vocamus, l. ob negatum.

tium h.t.n.l.4. C. Theodo. de operibus publi. Tempore expeditio-
nis solet magistratus mādare ut co-
piæ siue alimenta subministrentur.
Et qui condemnatur ob negotium
copiarum, expeditionis tempore
mandatarum, pecuniam iure com-
pensationis retinere non potest, d.
I. ob negotium h.t.n. Sexto com-
pensationem ex rescripto Alexan-
dri non habet, qui quid debet ex
ea pecunia, quæ seruiat solemnib-
us sumptibus ciuitatis, vtputa o-
perum aut viarum. Deniq; ex re-
scripto Alexandri, compensatio-
nem non habet qui ciuitati debet,
ex caussa fideicommissi ciuitati re-
licti. At qui ex caussa fideicom-
missi priuato debet, habet com-
pensationem vt traditum est

in l. 5. C. de com-
pensat.

CAPVT VLTIMVM.

De Vi & effectu compensa-
tionis.

1. Compensatio pro solutione est.
2. Per compensationem interdum ser-
natur solidum, quod per actionem
seruari non potest.
3. Qui soluit cum posset compensare, so-
lidum quasi indebitum potest re-
petere.

Iffectus compensationis hic est, quod compen-
satio pro solutione est,
& qui compensat solui-
se videtur l.3.h.t.n. Quemadmodū
igitur solutione eius quod debe-
tur omnis obligatio tollitur. s. i.
Instit. Quib. mod. oblig. &c. Ita
quoque compensatione facta dis-
soluitur obligatio. Ex quo conse-
quenter sequitur, facta compensa-
tione

tione fideiussores liberari. l. 4.h.t.
n. liberari item pignora l. inuicem
C. de compensat. si modo totum
debitum compensatione fuerit
sublatum. Si pars tantum debitū
per compensationem sublata est,
fideiussor non liberatur, non libe-
rantur etiam pignora, sed solutio-
ne residui facta, vel pecunia con-
signata & deposita, creditore obla-
tam accipere nolente, liberatio
contingit. d. l. inuicem, C. de com-
pensat.

Secundus effectus compensa- ²
tionis est, quod per compensatio-
nem interdum solidum seruatur,
quod per actionem seruari non
potest l. si cum filiofamilias hoc
tit. nost.

Tertius effectus est, quod is ³
qui soluit, cum compensare posset,
solutum quasi indebitum potest
repetere. l. si ambo s. si quis igitur
h.t.n. Soluto autem eo quod per
compensationem seruari non po-
M 5 tuit,

tuit, non competit condic^tio indebiti, sed crediti sui petitio, l. qui inuicem de condic^t. indeb. aut debiti exactio. l. si velit. C. de compensationat. Et tantum de compensationibus.

INDEX

INDEX EARVM RE-
RVM QVAE HVIC TRA-
ctatui potissimum adnotatae
sunt.

Prior numerus paginam posterior
summarium cuiuslibet colu-
mnae denotat.

A.

- Actiones* quid sit. 91.14
Actiones, actionem in personam significat 19.19
Actionis personalis sine debito, sine obliga-
tione non est. 92.16
Actionis momenti dicitur celeris reforma-
tio. 150.31
Actiones pænales per litis contestationem
ad heredes transmittuntur ab utra-
que parte. 128.17
Ad compensationem requiritur debitum
præsens. 120.6
Aduersus fiscum emptores petitioni pre-
cij solummodo compensationem obij-
cere prohibentur. 162.4

Alexan

INDEX.

- Alexander unde Seuerus dictus.* 88.II.
Aliud est retentio aliud compensatio. 156.35
- Aliud pro alio in iure creditoris solvi non potest.* 60.II
Appellatio in actione momenti locum non habet. 152.32
- Appellatione interposita iudex nullo modo ad executionem rei iudicatae procedere potest.* 111.35
- Approbatur Duarenii sententia qui valde singularis est in l.unic. §. raceat C. de rei uxor.act.* 154.34
- Approbatur Zasij sententia 2. sing. resp. in explic. tit. de solut. mat. quemadmodus per. & nihilominus tamen verum manere quod idem quoq; Zasj. recte sensisset per d.l. I. §. raceat C. de rei ux. act. iura vetera compensationem in actione de dote admittentia non corrigi.* 156.34
- C.
- Calendarium quid sit & unde dicatur.* 164.7
Compensatio quid sit. 8.2
Com-

INDEX.

- Commodatum nihil aliud est quam depositum. 149.29
- Compensatio debitorum liquidorum recte fit litis contestatione non obstante. 126.14
- Compensatio diligenter, qui item est contestatus, denegari non debet. 129.17
- Compensatio actioni depositi non opponitur. 145.28
- Compensatio an in actione momenti locum habeat. 150.30
- Compensatio in causis fisci etiam locum habet. 159.1
- Compensatio aduersus fiscum non admittitur; si tributa aut stipendia vel annonas petat fiscus. 162.4
- Compensatio obiecti non potest quando ciuitati quis pecuniam ex calendario debet. 164.8
- Compensatio non obiectur quando quis ciuitati debet alimenta. 166.11
- Compensatio non admittitur ei qui debet quid ex ea pecunia que solennibus sumptibus seruit. ibidem.
- Compensatio

INDEX.

- Compensatio non obijicitur ex causa fidelis
commisi. ibidem.
- Compensatio pro soluzione est. 167. I. 16
- Compensatio alias pensatio dicatur. 17. 15
- Refutatio argumentorum que defini-
nitioni obstat evidenter. 18. 16. &
33. 37. & 35. 38. & 31. 46. & 48.
- Compensatio impropriè ad delicta perti-
net. 54
- Compensatio sola pecunia & quantitate
fieri potest. 53. 1. Ratio huius rei ap-
pennitur infra. 39. 42
- Compensatio ex veterum sententia ex pa-
ri specie, ex pari causa vel dispari
admittitur. 59. 9
- Refutatio contrariorum circa hanc
questionem. 71. 25. & 72. 26
- Compensatio corporum cum quantitate
nulla est. 62. 14
- Refutatio argumentorum que à
Duar. mouentur quibus probare
vult corporum esse compensationem.
63. 15. usq; ad n. 21.
- Compen-

INDEX.

- Compensatio fit per viam retentionis solutio verò per viam dationis. 74.28.
- Compensatio à lege fit, solutio verò ab homine. 74.29
- Compensatio ipso fit iure. 78.1. & 142.
25
- Compensatio ipso iure fit, quando non interueniente hominis factō sed ipsius legis vi & potestate fit. 80.3
- Compensatio quando fit. 116.1
- Compensatio ut fit ex causa liquida quis auctor est. 117.3
- Compensatio ex aequitate est introducta. 120.5
- Compensatio olim in bona fidei iudicijs tantum fiebat. 81.4
- Compensatio in strictis iudicijs unde initium habet. 85.8
- Compensatio hodie ex omnibus contractibus ipso iure admittitur 88.11
- Refutatio contrariorum quibus probari videretur ipso iure compensacionem non fieri. 89.13. & 95. 20. &
97. 23. & 101. 28. & 102. 29. & 107.
33. & III. 36.
- Compen-

INDEX.

- Compensationis verbum uno modo in iuri non accipitur, interdum ad quantitatē refertur.* 36. 39. interdum primitus imputatione sumitur 40. 43. interdum cuiuscunq; emolumenti percepitionem 41. 44. interdum etiam deductionem. 41. 45
- Compensatione facta fideiussores liberantur.* 167.1
- Compensatione facta unicuiq; liberum est ea uti, vel non uti.* 99. 25
- Confessis & indicatis olim* 30. *dabantur dies* 122. 9. *hodie vero ex constituzione Iustin.* 4. *menses indicatis dantur.* 122.10
- Contribuere quid significat.* 16.14
- Creditor & debitor communiter qui sint.* 13.9
- Creditor & debitor in propria significazione qui sint.* 13.8
- Creditor compensare non cogitur id quod alij debet, quam debitori suo.* 129.18 *nisi certis in casibus.* 134.21
- Creditor iure II. & C. cū reo principali & fideiussoribus simul agere potest.* 96.22
- Credi-*

INDEX.

Creditori iure p. & C. integrum fuit an
reum principalem an fideiussore con-
uenire vellet. 96.21

Creditorum appellatione qui intelligen-
tur. 9.4

D.

Debitum & creditum in iure varie ac-
cipiuntur. 8.4

Debitum & creditum propriissime de mu-
tua pecunia dicitur. 8.3

Debitum & creditum in compensationis
definitione quomodo accipiendum.
14.10

Debitum certo loco soluendum compensa-
tur. 125.12

Debitum liquidum itemq; præsens com-
pensationem non impedit. 125.11

Refutatio argumentorum quibus pro-
barur compensationem in præsentis
debito non admitti. 145.27.

Debita naturalia recte compensantur.
15.11. & 28.31

Refutatio contrariorum quibus pro-
bari

N

INDEX.

- bari videsur debita naturalia compensari non posse. 41. 46. & 46. 50.
& 46. 51. & 48. 50. & 49. 57
- Debitor & creditor relativa & correlative sunt. 8. 2
- Debitor pecuniae mutuae casum fortuitum præstare tenetur. 12. 6
- Debitor post factam ipso iure compensationem, amplius creditori non debet, nec igitur amplius obligatus sit necesse est. 92. 16
- Deductio sive retentio non fiebat ipso iure sed per exceptionem. 157. 35
- Deductio sive retentio plerumq; facti est. ibidem
- Deductio sive retentio interdum iuris est 157. 36
- Differentia ratio inter diem obligationis & diem humanitatis. 123. 11

E.

- Edictum pereimporium quid sit. 19. 17
- Electio & voluntas fidei ssoris pertinet ad compensationem iam factam, non etiam

INDEX.

- etiam ad compensationem quae fieri
adhuc debeat. 98.23
- Emphyteuta canonem non soluens, intra
biennium vel triennium ipso iure
emphyteusi cadit. 101.27.
- Excepio inopia quam maritus habet et-
iam filiis competit. 30.33
- Excepio doli mali semper facit bonafidei
iudicium. 84.7
- Excepio doli & quod metus causa perem-
ptoriae sunt & naturalem & ciuilem
obligationem tollunt. 25.26
- Excepio est actionis exclusio. 91.15. &
93.16
- Excepio doli mali hodie etiam strictis iu-
dicijs inest. 112.37
- Excepio S.C. Velleiani naturalem & ci-
uilem obligationem simul tollit. 19.
18. & 24.19
- Excepio pacti conuenti naturalem & ci-
uilem obligationem perimit. 21.21
- Excepio iuris iurandi omnem tollit obli-
gationem. 23.24
- Exceptionem inopia etiam socius à socio
conuentus, habet. 31.34
- N 2 Exce-

INDEX.

<i>Exceptionem in opia habentes omnes obli-</i>	
<i>gati manent.</i>	32.35.
<i>Exceptiones quedam inueniuntur que</i>	
<i>civilem quidem obligationem tollunt,</i>	
<i>naturalem autem non perimunt.</i>	25.
	27
<i>Prima.</i>	25.28
<i>Secunda.</i>	27.30
<i>Tertia.</i>	29.32
<i>Ex obligatione naturali in seruum iure</i>	
<i>civili non datur actio, sed prætor in</i>	
<i>dominum servi dat actionem de pe-</i>	
<i>culio.</i>	138.24
<i>Explicatio l. fin. C. de compens.</i>	88.11
<i>l. 5. ff. de compens.</i>	95.20
<i>l. 2. ff. de compens.</i>	99.25
<i>l. Labe off. de compens.</i>	101.28
<i>l. Vtiles §. fin. de petit. hered.</i>	102.29
<i>l. 6. C. de compens.</i>	109.39
<i>l. Vnum ex familia §. sed si uno. de</i>	
<i>legat. 2.</i>	111.36
<i>l. Vlt. C. de compens.</i>	116.2
<i>l. Cum militi in fin. d. compensat.</i>	
	123.11. & 144.26
<i>l. Pecuniam ff. de compensat.</i>	125.13
	<i>Explic.</i>

INDEX.

- Explic.l.In compensationē ff.de compens.* 127.15
l. In rem suam s. i. ff.de compens. 130.19
l. Si duoff.de duob.reis quæ pugnare videtur cum l.in rem suam de compensat. 134.21
l. Si cum filiofam. ff.de compensat. 135.22
l. Vlt. C.Commod. qua probari videatur compensationem in commodati actione locum non habere. 146.29
l.Vnic. s. raceat. C. de rei uxor.act. ex qua dicendum videatur actioni ex stipulatu de dote compensationem non posse obijci. 152.33
l.2.C.de soluz. 161.3
l.3.C.de compens. 163.5
l.Incendium C.sic cert.pet. II.5
l.s.s.Is quoq; de O & A. eiusq; vera sententia. 12.7
l. Si non sortem s.libertus de condit.indeb. 22.23
l.Cum debitore cum l.seq. ff.de iuriur.
N 3

INDEX.

reiur.

24.25

F.

Facti exceptio in iure nulla est, licet pragmatici contrarium sentiant. 93. 18
Falcidia ipso iure legata resecat. 101. 27
Fideiussor compensare potest, quod debetur reo principali pro quo fideiussit.

140.25

Fideiussor si compensatione ipso iure facta vti non vult inuitus ea vti non cogitur. 99.24

Filius fam. mutuam pecuniam accipiens naturaliter & ciuiliter obligatur.

25.29

Filius fam. contrahendo ciuiliter obligatur & in eum datur actio. 139. 24

Filius fam. à socio conuentus an compensare possit. 139.24

H.

Heres mariti ob res donatas, amotas & impensas compensatione vti potest, non autem ob mores mulieris grauiores & leuiores. 38.41

I.

Id quod per actionem seruari non potest per

INDEX.

per compensationem seruatur. 137.

23

Illud quod dicitur in mulierem intercedentem non esse actionem nec petitionem, quomodo sit intelligendum.

19.19

In alternatiis electio est rei sue promissoris. 42.48

In alternatiis promissionibus utrumq; non debetur. 119.4

In compensatione non inspicitur causa ex qua quantitas debetur. 60.11

Indebita soluta ex parte accipientis sunt natura debita. 42.47. & 44.49

Initium à definitionibus rerum sumendum est. 7.1

In pupillum datur actio ex rescripto D. PII. non ex obligatione. 48.55

In iuto creditori pars non rectè soluitur.

73.27

Is qui inuicem creditor & debitor est, compensare potest. 17.14

L.

Libertus à natura patrono suo operas debet. 22.23

N 4

Liqui-

INDEX.

Liquidum cum illiquid compensari non potest. 116.2. & 119.4

M.

Mulier intercedens pro aliquo obligatur naturaliter & ciuiliter, & in eam datur actio. 19.18

Mulier in dote preferritur omnibus creditoribus tempore anterioribus. 153.34

N.

Nemo persequendo causam suam deteriorem facit. 128.16

Nihil interest actionem ipso iure non habere, an per exceptionem infirmare. 20.19

Non entis nulla sunt qualitates. 93.17

O.

Obligatio est mater actionum. 92.16

Omnis obligatio pro contractu habenda est. 9.4

Opponere compensationem quid sit. 94.19

P.

Pactum qualem obligationem producat. 15.II

Pacta exceptionem pariunt. 21.22

Paria

INDEX.

- Paria delicta mutua pensatione soluuntur.* 35.38.
Pecunia latius sumpta quid. 54.3
Pecunia quenam ciuitati ex calendario deberi dicatur. 163.6
Pecunie verbum quomodo in hac compensationum materia accipiatur. 57.6
Pecunie strictissima significatur quae sit. 54.2. & 56.5
Pecunie verbum ad pecuniam numerata refertur. 54.2
Petitio hereditatis olim non erat bona fidei actio sed nonnulli eam pro bona fidei actione habebant. 108.31
Petitio actionem in rem significat. 19.19
Per compensationem interdum solidum seruatur. 167.2
Portus cur dicatur statio. 161.2
Perimere quid sit. 18.17
Possessio in iure pro prædio accipitur, estq; id. IC. & Impp. usitatisimum. 89.14
Possessorium summarissimum quodnam sit. 150.31
Pupillus locupletior factus rectè soluit. 47.52

N 5

Pupil-

INDEX.

Pupillus quod locupletior factus debet, recte compensatur. 47.53

Procurator absentis conuentus non debet de ratio cauere. 78.1

2.

Quantitatis verbo quid continetur.

Quæ in diem debentur antequam dies veniat compensari non possunt. 121.7

Quæ in diem debentur statim debentur, sed peti antequam dies venerit non possunt. 121.8

Quæ indicatus debet, intra tempora iudicati recte compensantur cum eo quod ipsi vicissim debetur. 122.10

Qui litem contestatur aut secum contari patitur diligenter est eo, qui rem in iudiciū non deducit. 128.15

Qui agit actione momenti ei compensatio obijci non potest. 151.31

Qui soluit cum compensare posset, solidū quasi indebitū potest repetere. 167.3

Qui ex donatione conuenit in id tantum quod facere potest condemnatur. 32.36

Qui

INDEX.

- Qui bonis cessit non in solidum sed in id tantum quod facere potest condemnatur, si idoneum postea emolumen-
tum acquisierit. 33.36
- Quilibet iuri sibi competenti renunciare
potest. 99.24
- Quod nullum est exceptione remoueri
non potest. 93.17
- Quod una statione debetur non semper
compensatur. 161.4
- Quotiescumq; ipso iure quid factum est,
necessse est ut id ipsum allegetur, si
modo quis iuris beneficio vti velit.
110.26

R.

- Ratio cur D. Marcus rescripsit compensa-
tionem in strictis iudicijs dolii mali
exceptione opposita admittendam
esse. 84.9
- Ratio cur cum seruo agi non possit. 138.24
- Regula iuris, ut dominus qui lucrum ca-
piat ex persona serui, eius quoq; fa-
ctum præstet. 139.24
- Res pondere, numero & mensura quare
dicantur quantitates. 58.8
- Feten-

INDEX.

*Retentionum genera Iustinianus sustulit
38.4. Non autem, compensationes.*

38.41.

S.

<i>Seruitus morti comparatur.</i>	136.23
<i>Seruus contrahens ei, cum quo contrahit
ciuiliter non obligatur.</i>	138.24
<i>Soluto eo, quod per compensationem serua-
ri non potuit non competit condicatio
indebiti.</i>	167.3
<i>Solutione eius quod debetur omnis obliga-
tio tollitur.</i>	167.1
<i>Statio quid significat.</i>	161.2
<i>Sub motio creditoris agentis non fit oppo-
sita exceptione compensationis sed
allegata causa.</i>	100.25

V.

<i>Vectigalia quæ nam sint.</i>	165.9
<i>Vectigalia duplia sunt.</i>	ibidem
<i>Vectigalia & tributa in duplice sunt dif-
ferentia.</i>	165.10
<i>Verba;</i>	

INDEX.

- Verba; Inter se, in definitione compensa-*
tionis ad quid resificant. 16.13
- Verba, Ipso iure, varie in iure sumuntur.*
79.2

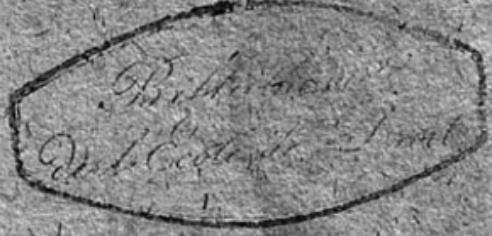
HELMSTADII

Ex officina Typographica
Iacobi Lucij, Impensis Heredum
Ludolphi Brandes, Anno

c I o. I o. i v c.

BIU Cujas

6971

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

BIU Cujas

► BIU Cujas

Cujas

29.736

Practique de la
Crisej opér.
Fonction du docteur
me Rec. Yiftch
Brocolten et
Compensatio.